

ผู้ออกหนึ่งถือยินยอมที่จะรับผิดชอบในหนี้อื่น เกิดจากการทรงจ่าย เงินหรือการให้สิน เชื่อดังกล่าว² ด้วย เหตุนี้ L/C จึงมีความสำคัญและมีการใช้อย่างแพร่หลายในฐานะ เป็นสื่อการชำระเงินทางการค้าทำนองเดียวกับบัตร เครดิต.

ลักษณะของ L/C ที่สำคัญได้แก่

(1) L/C เป็นสัญญาที่จะรับรองและจ่าย เงินตามตั๋วแลกเงินหรือคำขอให้จ่ายเงินในลักษณะนี้ผู้ซื้อและผู้ขายจะเป็นผู้กำหนด เงื่อนไขในสัญญาซื้อขาย โดยให้มีการจ่ายเงินตาม L/C ซึ่งทำให้ผู้ซื้อทำหน้าที่ต้องจัดหา L/C เพื่อประโยชน์แก่ผู้ขาย โดยผู้ซื้อจะเป็นผู้ไปหาธนาคารเพื่อขอเปิดสิน เชื้อโดยลงนามใน "แบบฟอร์มคำขอเปิด เครดิต (application form)" เมื่อธนาคารยอมให้ เครดิตแก่ผู้ซื้อแล้วก็จะส่ง เครดิตไปยังผู้ขาย เมื่อผู้ขายได้รับเครดิตแล้วก็จะส่งสินค้าและ เอกสารที่จำเป็นตาม เครดิตให้ธนาคาร โดยแบบตั๋วแลกเงินที่ผู้ขายจัดทำขึ้นไปด้วย และ เมื่อธนาคารยอมรับ เอกสารนั้นไว้แล้วก็จะจ่าย เงินตามตั๋วแลกเงินหรือคำขอให้จ่าย เงินแก่ผู้ขาย

(2) หนี้ตาม L/C แยกต่างหากจากมูลหนี้ตามสัญญาเดิม กล่าวคือ ธนาคารผู้เปิดเครดิตจะไม่เกี่ยวข้องกับสัญญาเดิมระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายหรือผู้รับประโยชน์ ธนาคารผู้เปิดเครดิตมีหน้าที่เพียงจ่าย เงินตามตั๋วแลกเงินหรือคำขอให้จ่าย เงิน (Demand for Payment) ให้แก่ผู้รับประโยชน์เท่านั้น

(3) ผู้รับประโยชน์ตาม L/C ยินยอมปฏิบัติตาม เงื่อนไขของ เครดิตอย่างเคร่งครัดโดยผู้รับประโยชน์จะต้องยื่น เอกสารที่ถูกต้องตาม เงื่อนไขของ เครดิตต่อธนาคารผู้เปิดเครดิต มิฉะนั้นธนาคารผู้เปิดเครดิตมีสิทธิที่จะปฏิเสธการจ่าย เงิน³

จากลักษณะของ L/C ดังกล่าวจะเห็นว่า L/C ประกอบด้วยคู่สัญญาสามฝ่าย คือ ก. ธนาคารผู้เปิดเครดิต (Issuing Bank) กับผู้ซื้อหรือลูกค้าของธนาคาร (Buyer or Customer) โดยธนาคารจะให้ เครดิตแก่ผู้ซื้อสินค้า และในทางกลับกันผู้ซื้อสินค้าก็จะอยู่ในฐานะลูกค้าของธนาคาร

²อนันต์ จันทร์โอภากร, "ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้บัตร เครดิต (credit cards) ในประเทศสหรัฐอเมริกา," วารสารนิติศาสตร์ (มีนาคม 2529): 9.

³ศรีวิไล ชวาลรัตน์, "การฉ้อฉลในเลตเตอร์ออฟเครดิต," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 16-18.

ข. ธนาคารผู้เปิดเครดิต (Issuing Bank) กับผู้ขายหรือผู้รับประโยชน์ (Seller or Beneficiary) ลักษณะนี้ผู้ขายจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากธนาคารผู้เปิดเครดิต โดยธนาคารผู้เปิดเครดิตผูกพันที่จะจ่าย เงินตามตั๋วแลกเงินของผู้ขายหรือผู้รับประโยชน์ตามจำนวน ของเครดิต เมื่อผู้ขายหรือผู้รับประโยชน์ปฏิบัติตาม เงื่อนไขของเครดิตโดยครบถ้วน

ค. ผู้ซื้อ (Buyer) กับผู้ขาย (Seller) จะมีสัญญาซื้อขายระหว่างกัน

นิติสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญา L/C⁴ ได้แก่

1. นิติสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายหรือผู้รับประโยชน์

เนื่องจากการซื้อขายระหว่างประเทศ ผู้ขายไม่อาจทราบถึงฐานะทางการเงิน ของฝ่ายผู้ซื้อได้ ฉะนั้น เพื่อความแน่นอนในการชำระเงินค่าสินค้า คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายคือ ผู้ซื้อ และผู้ขาย จะกำหนดเงื่อนไขไว้ในสัญญาซื้อขายให้ผู้ซื้อมีหน้าที่จัดหา L/C และ เปิดเครดิตให้แก่ ผู้ขาย ด้วยเหตุนี้ นิติสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายจึง เป็นไปตามสัญญาซื้อขายซึ่ง เป็นมูลหนี้เดิม โดย ในสัญญาซื้อขายจะกำหนดให้ผู้ซื้อมีหน้าที่จัดหา L/C โดยให้ธนาคาร เปิดเครดิตให้แก่ผู้ขาย เมื่อ ธนาคาร เปิดเครดิตไปให้แก่ผู้ขายแล้ว ผู้ซื้อจะมีสิทธิ์ที่จะ เรียกร้องให้ผู้ขายส่งมอบสินค้าตามสัญญา ซื้อขาย และผู้ซื้อยังคงมีหน้าที่ชำระราคาสินค้าดังกล่าวด้วย เมื่อผู้ขายได้รับ L/C แล้ว ผู้ขาย มีหน้าที่จัด เตรียม เอกสารตามที่ธนาคาร เปิดเครดิตต้องการให้ถูกต้องตรงตาม เงื่อนไขของ เครดิต เมื่อผู้ขายส่งสินค้าแล้ว ผู้ขายจะมีสิทธิ์ยื่นตั๋วแลกเงินพร้อม เอกสารประกอบ แก่ธนาคาร เพื่อให้จ่าย เงินตาม L/C

เพราะฉะนั้น ถ้าสัญญาซื้อขายกำหนดให้ผู้ซื้อมีหน้าที่จัดหา L/C โดยให้ธนาคาร เปิดไปให้แก่ผู้ขายแล้ว ก็ถือว่า เงื่อนไขดังกล่าว เป็น เงื่อนไขที่ผู้ซื้อต้องปฏิบัติก่อน มิฉะนั้น ผู้ซื้อ จะฟ้อง เรียกร้องค่าเสียหายจากผู้ขายกรณีผิดสัญญาไม่ได้ตามมาตรา 369 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชย์ ซึ่งมีบัญญัติว่า "ในสัญญาต่างตอบแทนนั้น คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมชำระหนี้จนกว่าอีกฝ่าย หนึ่งจะชำระหนี้หรือยอมปฏิบัติการชำระหนี้ก็ได้ แต่ความข้อนี้ท่านมิให้ใช้บังคับถ้าหนี้ของคู่สัญญา อีก ฝ่ายหนึ่งยังไม่ถึงกำหนด"

⁴ ศรีวิไล ชาลรัตน์, "การฉ้อฉลใบแลกเครดิตออกนอกเครดิต", หน้า 18-27.

2. นิติสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้เปิด เครดิตและผู้ซื้อ

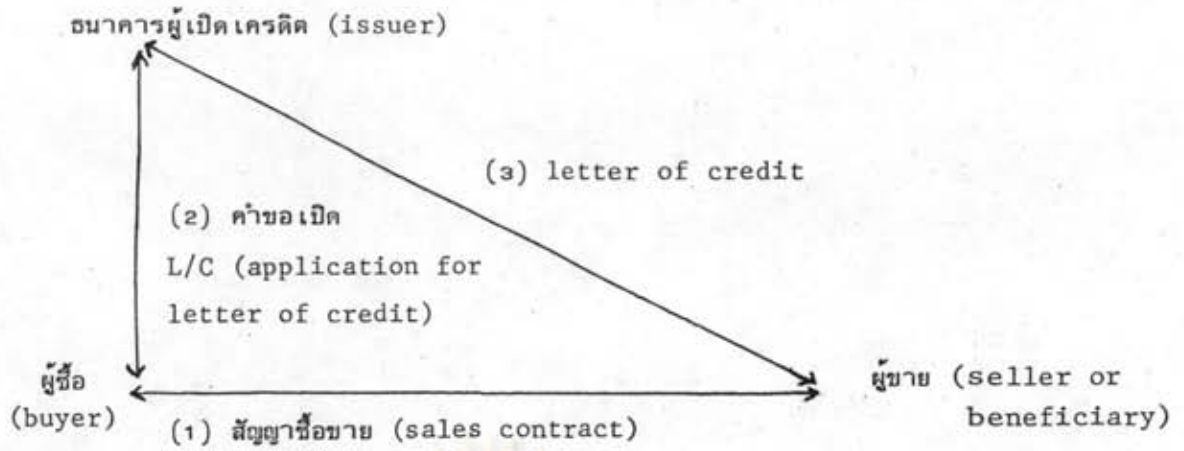
โดย เหตุที่สัญญาซื้อขายระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายมีข้อกำหนดให้ผู้ซื้อมีหน้าที่ เปิด L/C ไปให้แก่ผู้ขายเพื่อชำระเงินค่าสินค้า ฉะนั้น ผู้ซื้อจะต้องไปติดต่อกับธนาคารผู้เปิด เครดิต เพื่อ ยื่นขอเปิด เครดิตส่งไปให้ผู้ขาย ถ้าธนาคารตกลงที่จะเปิด เครดิต เพื่อประโยชน์แก่ผู้ขายแล้ว คำขอเปิด เครดิตของผู้ซื้อดังกล่าวก็จะก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างธนาคารผู้เปิด เครดิตกับผู้ซื้อ โดยธนาคารมีสิทธิได้รับชดใช้เงินคืนตามจำนวนเงินในตัวแลกเงินของผู้ขายที่ธนาคารได้จ่ายให้ ผู้ขายล่วงหน้าแล้ว และธนาคารมีสิทธิได้รับค่าธรรมเนียม (Commission) ในการเปิด เครดิต ดังกล่าวด้วย ทางฝ่ายผู้ซื้อก็มีหน้าที่ชำระค่าธรรมเนียม (Commission) รวมทั้งชดใช้เงิน คืนแก่ธนาคารผู้เปิดเครดิต

3. นิติสัมพันธ์ระหว่างธนาคารผู้เปิด เครดิตและผู้ขาย

โดย เหตุที่ L/C เป็นสิ่งที่ให้ความสะดวกและแน่นอนในการชำระเงินทาง การค้าระหว่างประเทศ ทั้งนี้เพราะ ผู้ซื้อและผู้ขายต่างมีภูมิลำเนาห่างไกลกัน ทางฝ่าย ผู้ขายไม่ทราบถึงฐานะทางการเงินและความสุจริตของผู้ซื้อ ผู้ขายจึงต้องการให้บุคคลที่มีฐานะ ทางการเงินที่มั่นคง เป็นผู้รับรองที่จะจ่ายเงินแก่ผู้ขาย ซึ่งบุคคลนั้นโดยปกติได้แก่ธนาคารพาณิชย์ สัญญา L/C ระหว่างธนาคารและผู้ขายก่อให้เกิดความผูกพันตามขนบธรรมเนียมประเพณีทาง การค้าอันเป็นสัญญานิตหนึ่งซึ่งอาศัยหลักเกณฑ์ในเรื่องคำเสนอคำสนอง กล่าวคือ คำเสนอ เกิดขึ้นเมื่อธนาคารผู้เปิดเครดิตส่ง เครดิตไปยังผู้ขาย และคำสนองของผู้ขายคือการส่งสินค้า ความที่ระบุ

จากลักษณะและนิติสัมพันธ์ของคู่สัญญาใน L/C ดังกล่าวจะเห็นว่า L/C ประกอบด้วย สัญญาหลัก 3 อย่าง (ดังรูป) คือ

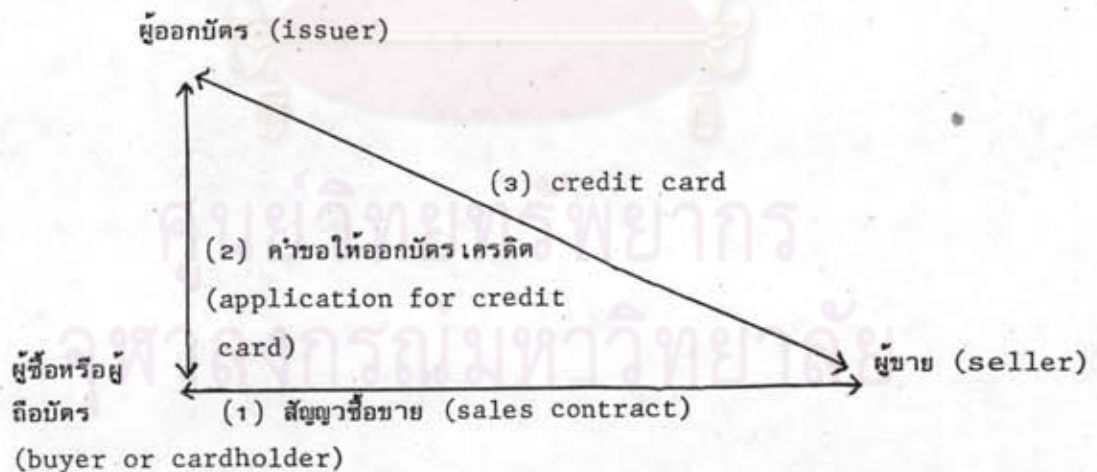
1. สัญญาซื้อขายระหว่างผู้ขาย (seller) และผู้ซื้อ (buyer)
2. สัญญาระหว่างผู้ซื้อ (buyer) และธนาคารผู้เปิดเครดิต (issuer)
3. สัญญาระหว่างธนาคารผู้เปิดเครดิต (issuer) และผู้ขาย (seller)

ด้วยลักษณะสัญญาและนิติสัมพันธ์ของคู่สัญญาใน L/C นี้เองที่มีลักษณะเหมือนกับบัตรเครดิตเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะ

(1) บัตรเครดิตที่มีคู่สัญญา 3 ฝ่ายจะประกอบด้วยสัญญาหลัก 3 ฝ่าย เช่นเดียวกับ L/C คือ

1. สัญญาซื้อขายระหว่างผู้ซื้อหรือผู้ถือบัตร (buyer or cardholder) และผู้ขาย (seller)
2. สัญญาระหว่างผู้ถือบัตร (cardholder) และผู้ออกบัตร (issuer)
3. สัญญาระหว่างผู้ออกบัตร (issuer) และผู้ขาย (seller)

(2) ทั้ง L/C และบัตรเครดิตต่างเป็นสัญญาเพื่อรับรองและจ่ายเงินตามคำขอให้จ่ายเงิน กล่าวคือ ในกรณีของ L/C เริ่มต้น เมื่อผู้ซื้อและผู้ขายกำหนดเงื่อนไขในสัญญาซื้อขาย คือ เงื่อนไข "จ่ายเงินโดย L/C" ซึ่งทำให้ผู้ซื้อทำหน้าที่จัดหา L/C เพื่อประโยชน์แก่ผู้ขาย โดยผู้ซื้อจะไปที่ธนาคารเพื่อขอเปิดเครดิตโดยลงนามใน "แบบคำขอเปิดเครดิต (application form)" เมื่อธนาคารยอมรับคำขอเปิดเครดิตแล้ว ก็จะเปิดเครดิตขึ้นตาม

เงื่อนไขขอแบบฟอร์มคำขอ เปิด เครดิตและส่ง เครดิตไปยังผู้ขาย เมื่อผู้ขายได้รับ เครดิตแล้วก็จะส่งสินค้าและ เอกสารที่จำเป็นตาม เครดิตให้ธนาคาร โดยแนบตัวแลกเงินที่ผู้ขายจัดทำขึ้นไปด้วย ธนาคารจะตรวจสอบ เอกสาร ถ้าเอกสารถูกต้องตรงตาม เงื่อนไขของ เครดิต ธนาคารจะยอมรับ เอกสารนั้นไว้แล้วรับรองและจ่ายเงินตามตัวแลกเงิน แต่ถ้าผู้ขายไม่ปฏิบัติตาม เงื่อนไขของ เครดิต ธนาคารจะปฏิเสธ เอกสารดังกล่าว ซึ่งจะต้องกระทำภายใน เวลาอันสมควร

และในกรณีของบัตร เครดิตก็เช่นกัน เริ่มต้น เมื่อผู้ซื้อไปขอสมัครกับบริษัทบัตร เครดิตเพื่อขอให้ออกบัตร เครดิตโดยลงลายมือชื่อใน "แบบคำขอให้ออกบัตร เครดิต (application form)" เมื่อบริษัทบัตร เครดิตซึ่ง เป็นผู้ออกบัตรตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ขอให้ออกบัตร เครดิต โดยยอมรับแบบคำขอดังกล่าวแล้วก็จะออกบัตร เครดิตให้และผู้ขอให้ออกบัตร เครดิตก็จะมีฐานะ เป็น ผู้ถือบัตร เครดิต สามารถซื้อสินค้าและบริการโดยใช้บัตร เครดิตในร้านค้าที่มีสัญญายอมรับบัตร เครดิตกับผู้ถือบัตรได้ เมื่อร้านค้าขายสินค้าหรือบริการให้กับผู้ถือบัตรแล้วก็จะส่งหลักฐานการ ซื้อขาย (Sales Slip) ที่ถูกต้องตรงตาม เงื่อนไขสัญญาระหว่างผู้ถือบัตร และร้านค้าไปให้ผู้ถือบัตร ผู้ถือบัตรก็จะจ่ายเงินค่าสินค้าและบริการนั้นให้แก่ร้านค้าต่อไป

(3) ผู้รับประโยชน์ตาม L/C และร้านค้าผู้รับบัตร เครดิตต่างต้องยินยอมปฏิบัติตาม เงื่อนไขโดยเคร่งครัด กล่าวคือ ในกรณี L/C จะต้องยื่น เอกสารที่ถูกต้องตรงตาม เงื่อนไขของ เครดิตต่อธนาคารผู้เปิดเครดิต และในกรณีบัตร เครดิตก็ต้องปฏิบัติตามสัญญาที่มีต่อผู้ถือบัตร โดยยื่นหลักฐานการซื้อขาย (sales slip) ที่ถูกต้องต่อผู้ถือบัตร มิฉะนั้นอาจถูกปฏิเสธ การจ่ายเงินได้

(4) L/C และบัตร เครดิตต่างมีลักษณะ เป็นการให้สินเชื่อ (credit) ทั้งนี้เพราะ จากนิยามของ L/C ที่ปรากฏในกฎหมายของบางประเทศ เช่น ใน Article 5 ของ Uniform Commercial Code (1972 version) ของประเทศสหรัฐอเมริกา ความว่า L/C หมายถึง ความผูกพันระหว่างผู้ซื้อและธนาคารผู้เปิดเครดิตหรือบุคคลอื่นตาม ม.5-102 ว่าธนาคารผู้เปิด เครดิตจะจ่ายเงินตามตัวแลกเงินหรือคำขอให้จ่ายเงินของผู้รับประโยชน์

เมื่อผู้รับประโยชน์ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่ระบุไว้ในเครดิตโดยครบถ้วนแล้ว⁵

และนิยามคำว่า "บัตรเครดิต" ที่ปรากฏในกฎหมายของบางประเทศ เช่น ย. 103 (k) แห่ง Truth in Lending Act (TILA) ของประเทศสหรัฐอเมริกาความว่า "บัตรเครดิต หมายถึง บัตรใด ๆ สมุดคูปอง หรือการแนะนำสินเชื่ออื่นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้มาซึ่งเงิน ทรัพย์สิน แรงงานหรือบริการโดยสินเชื่อ"⁶ และในมาตรา 14(1) แห่ง Consumer Credit Act 1974 ของประเทศอังกฤษ ความว่า "บัตรเครดิต เป็นหลักฐานแห่งสินเชื่อ (credit token) ซึ่งบุคคลที่ทำธุรกิจเกี่ยวกับสินเชื่อเพื่อการบริโภคจะเป็นผู้ให้แก่บุคคลเฉพาะราย" นอกจากนี้มาตรา 14(1)(b) ยังบัญญัติต่อไปว่า "โดยบุคคลผู้ทำธุรกิจสินเชื่อเพื่อการบริโภคนั้น ยอมรับผลผลิตของหลักฐานแห่งสินเชื่อ (credit token) คือบุคคลภายนอกเมื่อบุคคลภายนอกขายหรือให้เงิน สินค้า และบริการแล้ว บุคคลผู้ทำธุรกิจสินเชื่อเพื่อการบริโภคจะเป็นผู้ชำระเงินแก่บุคคลภายนอกนั้น และในทางกลับกัน บุคคลที่ถูกให้หลักฐานแห่งสินเชื่อ

---

⁵Uniform Commercial Code (1972 version)

Section 5-103(a) "Credit" or "Letter of Credit" means an engagement by a bank or other person made at the request of a customer and of a kind within the scope of this Article (Section 5-102) that the issuer will honor drafts or other demands for payment upon compliance with the conditions specified in credit.

⁶Truth in Lending Act:

§ 103 (k) the term "credit card" means any card, plate, coupon book or other credit device existing for the purpose of obtaining money, property, labor or service on credit.

(credit token) ต้องชำระเงินสดแก่บุคคลผู้ทำธุรกิจสินเชื่อเพื่อการบริโภคนั้นด้วย"⁷
จากนิยามดังกล่าวจะเห็นว่า "บัตรเครดิต" เป็นการให้สินเชื่อ (credit) ประเภทหนึ่งนั่นเอง

จากลักษณะนิติสัมพันธ์และความเหมือนบางประการของ L/C และบัตรเครดิตนี้เอง
ทำให้นักนิติศาสตร์บางท่านในประเทศสหรัฐอเมริกาเห็นว่า บัตรเครดิตก็คือ L/C ภายใต้อ
ความหมายของ Article 5 แห่ง Uniform Commercial (1972) ฉะนั้นจึงควรนำ
หลักกฎหมายที่บังคับใช้กับ L/C มาบังคับใช้กับบัตรเครดิต อย่างไรก็ตามความเห็นนี้ยังไม่เป็น
ที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ทั้งนี้โดยเหตุผลว่า บัตรเครดิตเป็นสิ่งที่มีความเฉพาะ (sui generis)
จึงควรอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายที่บัญญัติโดยเฉพาะ⁸ ซึ่งผู้เขียนเองก็เห็นด้วยกับความเห็นหลัง
ทั้งนี้เพราะแม้ว่า L/C และบัตรเครดิตต่างเป็นการให้สินเชื่อ (credit) ก็ตาม แต่ L/C

⁷ Consumer Credit Act 1974:

Section 14(1) A "credit token" means a card, check, voucher, coupon, stamp, form, booklet or other document of thing given to an individual by a person carrying on a consumer credit business who gives one of two undertakings.

Section 14(1)(b) "that, where on production of (the credit token) to a third party (whether or not any other action is also required), the third party supplies cash, goods and services (or any of them), he will pay the third party for them (whether or not deducting any discount or commission), in return for payment to him by the individual".

⁸ Robert Braucher and Robert A. Riegert, Introduction to Commercial Transactions, (New York: The Foundation Press Inc., 1977), p.382.

เป็นสินเชื่อเพื่อการธุรกิจ (Business Credit)⁹ ประเภทสินเชื่อเพื่อการส่งออก (Export Credit)¹⁰ ส่วนบัตรเครดิตเป็นสินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภค (Consumer Credit)¹¹ ประเภทสินเชื่อการค้าปลีก (Retail Credit)¹² ในรูปของสินเชื่อโดยการเปิดบัญชี (Charge-account Credit)¹³

นอกจากนี้ระบบ L/C นั้นจะประกอบด้วยบุคคลสามฝ่ายและสัญญาสามข้อซึ่งเป็นที่ยอมรับในทางปกติประเพณีทางการค้า และเจตนาของผู้สัญญาว่า ความสมบูรณ์ของสัญญาแต่ละชุดนั้นไม่ขึ้นต่อกัน ดังนั้น การที่ผู้ขายชำระหนี้ตามสัญญาซื้อขายถูกต้องหรือไม่ ไม่ใช่เงื่อนไขบังคับก่อนของความสมบูรณ์ของสัญญาระหว่างผู้ขายและผู้ออกเลตเตอร์ออฟเครดิต (L/C) หรือความสมบูรณ์ของสัญญาระหว่างผู้ซื้อและผู้ออกเลตเตอร์ออฟเครดิต ถ้าผู้ขายแสดงเอกสารตามที่

---

⁹สินเชื่อเพื่อการธุรกิจ (Business Credit) เป็นธุรกิจที่ต้องการเงินทุนเพื่อใช้จ่ายในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ กัน ทั้งการลงทุนระยะสั้น เช่น ซื้อสินค้า และการลงทุนระยะยาว เช่น สร้างอาคาร เครื่องจักร การใช้สินเชื่อประเภทนี้ทำให้นักธุรกิจสามารถดำเนินการตั้งแต่ผลิตจนถึงการจำหน่ายซึ่งจะให้ผลตอบแทนในรูปกำไร โดยสินเชื่อประเภทนี้อาจจัดหาได้จากแหล่งต่าง ๆ เช่น จากผู้ขายหรือผู้ผลิต ธนาคาร บริษัทการเงิน ในรูปของสินค้า บริการ และเงินสด

¹⁰สินเชื่อเพื่อการส่งออก (Export Credit) เป็นสินเชื่อที่เกิดจากการส่งสินค้าไปจำหน่ายยังต่างประเทศ

¹¹สินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภค (Consumer Credit) เป็นสินเชื่อที่ให้กับผู้บริโภคเพื่อประโยชน์ในการนำมาบริโภคสนองความต้องการในทัศนะของผู้บริโภค สินเชื่อประเภทนี้เป็นกำลังที่บุคคลใช้เพื่อให้ได้รับสินค้าและบริการหรือการยืมเงินเพื่อการบริโภค โดยสัญญาว่าจะจ่ายเงินคืนในอนาคต

¹²สินเชื่อการค้าปลีก (Retail Credit) เป็นสินเชื่อเพื่อการอุปโภคบริโภคในรูปของสินค้าและบริการหรือ เป็นสินเชื่อที่ห่อค้าปลีกขายสินค้าหรือบริการให้แก่ผู้บริโภค เป็นเงินเชื่อ

¹³สินเชื่อโดยการเปิดบัญชี (Charge-account Credit) ผู้ให้สินเชื่อจะเปิดบัญชีลูกค้าไว้เพื่อบันทึกรายการขายเชื่อและรับชำระหนี้จากลูกค้าแต่ละราย โดยรายการที่ซื้อสินค้าบริการเป็นเงินเชื่อระหว่างงวด เงื่อนไขการจ่ายชำระก็แล้วแต่การตกลงกัน วิธีนี้จึงเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าซึ่งมีฐานะสินเชื่อดีพอสมควร ซึ่งจะได้รับสินค้าบริการไปอุปโภคก่อน

กำหนด ผู้ออก L/C มีหน้าที่ที่จะต้องชำระราคาสินค้า แม้ว่าผู้ขายจะผิดสัญญา เป็นต้นว่าส่งสินค้าไม่ตรงตามคุณภาพที่ระบุไว้ในสัญญาซื้อขาย ซึ่งเป็นเรื่องและผู้ซื้อและผู้ขายจะต้องไปว่ากล่าวกันเอง และเมื่อผู้ออก L/C ได้ชำระราคาสินค้าให้แก่ผู้ขายไป เขาก็มีสิทธิที่จะเรียกชำระจากผู้ซื้อได้ตามสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างผู้ซื้อกับผู้ออก L/C และการที่ผู้ซื้อชำระเงินให้แก่ผู้ออก L/C ก็ไม่ถือว่าเป็นการตัดสิทธิ เรียกร้องของผู้ซื้อที่มีต่อผู้ขายอันเนื่องมาจากการผิดสัญญาของผู้ขาย

แต่ในกรณีของบัตรเครดิตนั้น เราไม่อาจกล่าวได้ว่า ผู้ออกบัตรยืมตีชำระราคาสินค้าแก่ร้านค้าโดยไม่คำนึงถึงความบกพร่องของสัญญาซื้อขายดังเช่นกรณี L/C ในทำนองเดียวกัน ผู้ถือบัตรอาจไม่ยินยอมชดใช้ราคาสินค้าให้แก่ผู้ออกบัตรตามที่ได้ตกลงจ่ายไปหากผู้ขายผิดสัญญาซื้อขาย และอาจไม่เป็นธรรมแก่ผู้ถือบัตรที่จะถือว่าผู้ถือบัตรมีหน้าที่ต้องชดใช้ราคาสินค้าแก่ผู้ออกบัตรในกรณีดังกล่าว เพราะในทางปฏิบัติแล้วผู้ถือบัตรไม่มีโอกาสที่จะเลือกระบุประเภทของเอกสารที่ผู้ขายจะต้องแสดงแก่ผู้ออกบัตร เพื่อเรียกชำระราคาสินค้าดังเช่นกรณีของ L/C¹⁴

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจะเห็นว่า บัตรเครดิตมีลักษณะใกล้เคียงกับ L/C อย่างยิ่ง แต่บัตรเครดิตทำให้ L/C ไม่ ทั้งนี้เพราะความมีลักษณะเฉพาะของบัตรเครดิตนั่นเอง

2.2 ลักษณะสัญญาบัตร เครดิต เปรียบเทียบกับ เช็ค

เนื่องจาก เช็ค เป็นสิ่งที่ใช้แทนเงินสดจึงได้ชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "paper money" ทั้งยังเป็นตราสารสื่อกลางสำหรับชำระหนี้ระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ และยังสามารถโอนเปลี่ยนมือต่อ ๆ กันได้ตามหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด จากประโยชน์และคุณลักษณะของ เช็ค รวมทั้งมาตรการต่าง ๆ ที่ให้ความคุ้มครองแก่ผู้ใช้เช็คนี้เองที่ส่งผลให้เช็คได้รับความเชื่อถือในสังคม ด้วยเหตุที่เช็คและบัตรเครดิตมีลักษณะใกล้เคียงกันในฐานะ เป็นสื่อการชำระเงิน (Means of Payment) ทางการค้า จึงอาจทำให้เข้าใจได้ว่า บัตรเครดิต เป็นสิ่งที่พัฒนา (natural development) มาจากเช็ค แต่ความจริงแล้ว เช็คและบัตรเครดิตมีความแตกต่างกันในประการสำคัญ ๆ คือ

¹⁴อนันต์ จันทโรภากร, "ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการใช้บัตรเครดิต (credit cards) ในประเทศสหรัฐอเมริกา", หน้า 10-11.

(1) เช็คสามารถใช่ เป็น เครื่องมือ เพื่อชำระหนี้ให้แก่บุคคลได้โดยไม่จำกัด เวลาและสถานที่ และยังสามารถใช้ชำระหนี้ได้ตามจำนวน เท่าที่ต้องการ

บัตร เครดิตใช้ชำระหนี้ให้แก่ผู้ขายสินค้าหรือบริการ (Supplier or seller) ที่มีข้อตกลงยอมรับบัตร เครดิตกับผู้ออกบัตร เท่านั้น และมีการจำกัดวงเงินในการ ใช้จ่ายในแต่ละร้าน (Floor limit)

(2) เช็ค เป็นตราสารที่มีแบบ เฉพาะและสามารถโอนหรือส่งมอบให้แก่กันได้ บัตร เครดิตไม่สามารถโอนให้แก่ผู้อื่นได้ เจ้าของบัตรหรือบุคคลที่มีชื่อ ปรากฏอยู่บนบัตร เครดิต เท่านั้นที่มีสิทธิใช้ นอกจากนี้ยังไม่มียกกฎหมายบังคับ เกี่ยวกับแบบของ บัตร เครดิตด้วย

(3) เช็ค เป็นตราสารที่แสดงถึงคำสั่งกล่าวคือ ผู้สั่งจ่าย เป็นผู้สั่งให้ธนาคาร จ่ายเงินให้แก่บุคคลที่มีชื่อตาม เช็คหรือผู้ถือ

บัตร เครดิตไม่ใช่ตราสารที่สั่งให้ผู้ออกบัตรชำระเงินแก่ร้านค้า แต่เป็น หลักฐานแสดงว่า ผู้ออกบัตรยอมให้ร้านค้าให้สิน เชื้อแก่ผู้ถือบัตรระยะหนึ่งในการที่ไม่ต้องใช้ เงินสด

ด้วย เหตุผลดังกล่าว บัตร เครดิตจึงมิใช่เช็ค ซึ่งเป็นตัวเงินประเภท หนึ่งและใน เรื่องนี้คำรุกรากฎหมายธุรกิจบาง เล่มของประเทศสหรัฐอเมริกา ก็ยอมรับว่าบัตร เครดิต มิใช่ตัวเงิน หากแต่มีลักษณะใกล้เคียงกับ เลด เคอร์ออฟ เครดิตมากกว่า¹⁵ อย่างไรก็ตามบัตร เครดิตอาจพัฒนา มาจากการผสมผสานระหว่าง cheque book และบัญชีเงิน เชื้อในรูปของ

¹⁵

The Editorial Board of Prentice-Hall Business and Professional Publications, Guide to Business Law, p.439.

"Caution : Credit cards are not negotiable instruments. They are covered at this point because they are credit instrument, and they bear some resemblance to commercial letters of credit. They are not, however, either promises or orders to pay specified sums of money, nor can they be transferred from one person to another, as all negotiable instruments can."

ใบสำคัญซึ่งเป็นหลักฐานการจ่าย (voucher) ได้¹⁶

2.3 สัญญาบัตร เครดิต เปรียบ เทียบกับสัญญาลักษณะต่าง ๆ

หัวข้อนี้เป็นการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของสัญญาในระบบบัตร เครดิต โดยเปรียบเทียบกับสัญญาลักษณะต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแห่งและพาณิชย์ ทั้งนี้ได้แยกพิจารณาตามรูปแบบของบัตร เครดิต (Form of the Credit Card Plans) ซึ่งได้จากการศึกษาความหมายและลักษณะของบัตร เครดิตในบทที่ 1 ดังนี้

(1) บัตร เครดิตที่มีคู่สัญญาสองฝ่าย (two party plan)

ได้แก่ บัตร เครดิตที่ใช้เฉพาะร้านค้าที่เป็นผู้ออกบัตรหรือสาขาของร้านค้าที่ออกบัตรให้เท่านั้น ลักษณะของบัตรประเภทนี้จะประกอบด้วยข้อตกลงซึ่งมีรูปแบบที่ง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อนโดยผู้ออกบัตร (issuer) และร้านค้า (seller or supplier) จะเป็นบุคคลคนเดียวกัน และผู้ถือบัตรซึ่งเป็นลูกค้าจะเป็นผู้สมัคร เข้า เป็นสมาชิกเพื่อใช้บัตรโดยการกรอกข้อความลงในใบสมัครที่ร้านค้าจัดไว้ให้ จากนั้นร้านค้าก็จะทำการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้ขอให้ออกบัตร เครดิต หากร้านค้าพอใจก็จะออกบัตร เครดิตให้ โดยจะกำหนดเงื่อนไขให้ผู้ถือบัตรต้องปฏิบัติตาม เช่น

(ก) ผู้ถือบัตร (cardholder) หรือบุคคลที่มีชื่อปรากฏในบัตร other designated person) เท่านั้นที่มีสิทธิใช้บัตร เครดิตได้

(ข) ผู้ถือบัตร (cardholder) จะถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่า ต้องรับผิดชอบค่าราคาสินค้าและบริการทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากการใช้บัตร เครดิต

(ค) ผู้ถือบัตรจะต้องแจ้งให้ผู้ออกบัตรทราบทันทีเมื่อทราบว่า บัตรหาย

ถูกขโมย

(ง) ผู้ออกบัตรมีสิทธิยกเลิกเงื่อนไขการใช้บัตร เวลาใดก็ได้

๑ ๑ ๑

¹⁶ Tony Drury and Charles W. Ferrier, Credit Cards,

(London: Billing & Sons Limited, 1984), p.86.

จากลักษณะของสัญญาดังกล่าว จะเห็นว่านิติสัมพันธ์ของคู่สัญญาสองฝ่ายในระบบ บัตร เครดิต เป็นไปตามสัญญาซื้อขายเงินเชื่อ (sales of goods on credit) โดยให้ความสะดวกแก่ลูกค้าในการที่จะชำระราคาสินค้าในภายหลังได้ ด้วยเหตุนี้สิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาในระบบบัตร เครดิตที่มีคู่สัญญาสองฝ่ายจึง เป็นไปตามกฎหมายลักษณะซื้อขายตามที่บัญญัติ อยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(2) บัตร เครดิตที่มีคู่สัญญาสามฝ่าย (three-party plan)

ได้แก่ บัตร เครดิตที่ออกโดยบริษัทบัตร เครดิตในรูปของ "T&E Card" และบัตร เครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ เช่น Master Card, Visa Card, American Express, Diners' เป็นต้น บัตร เครดิตประเภทนี้มีคู่สัญญาอยู่ 3 ฝ่าย ฝ่ายแรก คือ ผู้ออกบัตร (issuer) ได้แก่ สถานธุรกิจที่ได้จัดตั้งขึ้นมา เพื่อการนี้โดยเฉพาะหรืออาจจะเป็น ธนาคารพาณิชย์ก็ได้ ฝ่ายที่สอง ได้แก่ ผู้ถือบัตร (cardholder) ซึ่งเป็นสมาชิกของสถาน ธุรกิจดังกล่าว ฝ่ายที่สาม ได้แก่ ร้านค้าและสถานบริการต่าง ๆ ที่มีข้อตกลงยอมรับบัตร เครดิต กับผู้ออกบัตร (seller or supplier) โดยคู่กรณีทั้ง 3 ฝ่ายดังกล่าวมีข้อตกลงเกี่ยวกับบัตร เครดิต เป็นสัญญาว่า เมื่อผู้ถือบัตรนำบัตรไปแสดงต่อร้านค้าหรือสถานบริการที่มีข้อตกลงรับบัตร เครดิตกับผู้ออกบัตรแล้ว ผู้ถือบัตรก็สามารถซื้อสินค้าและบริการนั้นกับสถานที่ดังกล่าวได้โดยไม่ต้องชำระ เงินสดหรือ เช็ค ร้านค้าและสถานบริการดังกล่าวจะเรียกเก็บเงิน (bill) จากผู้ออกบัตร โดยผู้ถือบัตรจะต้องชำระ เงินชดใช้กับผู้ออกบัตรภายในระยะเวลาที่ตกลงกัน ด้วยเหตุนี้ลักษณะของสัญญา เกี่ยวกับบัตร เครดิตที่มีคู่สัญญาสามฝ่ายจึงแยกพิจารณาออกได้ เป็นหัวข้อ ดังนี้

1. ผู้ออกบัตรกับผู้ถือบัตร

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร เป็นไปตามสัญญาระหว่างกัน ซึ่งมีข้อตกลงอันเป็นสาระสำคัญว่า ผู้ออกบัตรสัญญาต่อผู้ถือบัตรว่า ถ้าผู้ถือบัตรนำบัตร เครดิต ของตนไปแสดงต่อร้านค้าและสถานบริการที่มีข้อตกลงกับผู้ออกบัตรแล้ว ผู้ถือบัตรก็สามารถซื้อ สินค้าและบริการได้โดยไม่ต้องชำระ เงินสดหรือ เช็ค โดยร้านค้าจะเรียกเก็บเงินจากผู้ออกบัตร ในภายหลัง เมื่อผู้ออกบัตรชำระ เงินแทนผู้ถือบัตรไปก่อนแล้วก็จะ เรียก เก็บเงินจากผู้ถือบัตร ภายในระยะเวลาที่ตกลงกันในสัญญา และผู้ถือบัตรจะต้องชำระคืนให้แก่ผู้ออกบัตรภายในกำหนด เวลาดังกล่าวและต้อง เสียค่าธรรมเนียมสมาชิกตามที่ผู้ออกบัตร เรียกเก็บด้วย จากลักษณะสัญญา

ระหว่างผู้ส่งออกและผู้ถือบัตรดังกล่าวนี้เองทำให้เกิดปัญหาทางกฎหมายว่าข้อตกลงในลักษณะให้สินเชื่อดังกล่าวนั้น เป็นลักษณะของสัญญาประเภทใด

ประเด็นแรก ที่ควรพิจารณาคือ สัญญาระหว่างผู้ส่งออกและผู้ถือบัตร เป็นสัญญาตัวแทนตามมาตรา 797 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือไม่

ป.พ.พ.มาตรา 797 ได้นิยามคำว่า "สัญญาตัวแทน" ไว้ว่า "สัญญาตัวแทนคือสัญญาซึ่งให้บุคคลคนหนึ่ง เรียกว่าตัวแทน (Agent) มีอำนาจที่จะทำการแทนบุคคลอีกคนหนึ่ง เรียกว่าตัวการ (Principal) และตัวแทนตกลงที่จะทำการดั่งนั้น"

จากนิยามของสัญญาตัวแทนดังกล่าว จะเห็นว่า โดยสาระสำคัญของสัญญาตัวแทนนั้นอำนาจตัวแทนในการทำการแทนตัวการมิใช่เกิดขึ้นโดยตัวแทนสร้างขึ้นเอง หากแต่เกิดขึ้นแก่ตัวแทนโดยได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจจะเป็นการได้รับมอบหมายโดยตรงในรูปของสัญญาตัวแทนหรือหนังสือมอบอำนาจ หรืออาจเป็นการมอบอำนาจด้วยวาจาจากตัวการหรือโดยปริยายที่เกิดจากการกระทำของตัวการก็ได้ นอกจากนี้หากตัวแทนมิได้ทำผิดไปจากขอบอำนาจในฐานะตัวแทนแล้ว ตัวแทนก็ไม่มี ความรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอก เป็นส่วนตัว ทั้งนี้เป็นไปตามมาตรา 820 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า "ตัวการย่อมมีความผูกพันต่อบุคคลภายนอกในกิจการทั้งหลายที่ตัวแทนหรือตัวแทนช่วงได้ทำไปภายในขอบอำนาจแห่งฐานะตัวแทน"

สำหรับสัญญาระหว่างผู้ส่งออกและผู้ถือบัตรจะเห็นว่า ผู้ส่งออกมิได้มอบหมายให้ผู้ถือบัตรไปกระทำการต่อบุคคลภายนอกแต่อย่างใด และตามข้อตกลงระหว่างผู้ส่งออกกับผู้ถือบัตรนั้น ผู้ส่งออกยอมผูกพันคนที่ จะจ่ายเงินให้แก่ร้านค้าโดยตรง เมื่อร้านค้าปฏิบัติตามเงื่อนไขตามข้อตกลงระหว่างผู้ส่งออกกับร้านค้าแล้ว ดังนั้นถ้าผู้ส่งออกทำผิดสัญญาต่อร้านค้า ผู้ส่งออกก็จะต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อร้านค้านั่นเอง โดยที่ผู้ถือบัตรไม่จำเป็นต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้ถือบัตรด้วย นอกจากนี้จะเห็นว่าผู้ส่งออกจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้ถือบัตรและร้านค้าหลังจากที่ผู้ถือบัตรได้ซื้อสินค้าและบริการจากร้านค้าแล้ว ด้วยเหตุนี้ผู้ส่งออกจึงมีหน้าที่เพียงผู้ชำระราคาตามสัญญาซื้อขายนั้นเท่านั้น มิใช่เป็นตัวแทนในการชำระเงินของผู้ถือบัตรแต่อย่างใด และโดยเหตุที่สัญญาบัตร เครดิตมีลักษณะใกล้เคียงกับ เลตเตอร์ออฟเครดิต (L/C) อย่างยิ่ง¹⁷

¹⁷ ดูรายละเอียดในหัวข้อที่ 1 เรื่องลักษณะของสัญญาบัตร เครดิต เปรียบเทียบกับสัญญา เลตเตอร์ออฟเครดิต (Letter of Credit หรือ L/C) หน้า 21-30

ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรในสัญญาบัตร เคารดจึงเทียบได้กับความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและผู้ซื้อในสัญญา เลตเตอร์ออฟเครดิท (L/C) ซึ่งนักกฎหมายการธนาคารของประเทศสหรัฐอเมริกาท่านหนึ่งชื่อ Henry Harfield ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและผู้ซื้อในสัญญา เลตเตอร์ออฟเครดิท (L/C) สรุปความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและผู้ซื้อในสัญญา เลตเตอร์ออฟเครดิทมิใช่เป็นสัญญาตัวแทน หากแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงสัญญาอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพราะ ในการเป็นตัวแทนในการชำระเงินนั้นถ้าตัวแทนกระทำภายในขอบอำนาจที่ตัวการมอบหมายแล้ว เขาก็ไม่ต้องรับผิดชอบใด ๆ ต่อบุคคลภายนอกเป็นส่วนตัวแต่ในสัญญา เลตเตอร์ออฟเครดิทนั้น ธนาคารยอมผูกพันตนที่จะชำระเงินให้แก่ผู้รับประโยชน์โดยตรง เมื่อผู้รับประโยชน์ปฏิบัติตามเงื่อนไขในเครดิท ฉะนั้นถ้าธนาคารทำผิดสัญญาต่อผู้รับประโยชน์ ธนาคารก็ต้องรับผิดชอบโดยตรงผู้รับประโยชน์นั้นเอง ด้วยเหตุนี้ฐานะของธนาคารในสัญญา เลตเตอร์ออฟเครดิทจึงแตกต่างจากฐานะของตัวแทนในกรณีทั่วไป¹⁸

---

¹⁸ Henry Harfield, Bank Credit and Acceptances (New York: A Ronald Pr., 1974), He said "The significance of the characterization of the relationship between banker and customer as contractual, rather than principal and agent is as follows. The principal and agent relationship imports a quasi-fiduciary obligation which has no place in the issuance or servicing of commercial documentary letters of credit. In case of a payment agency, the paying agent is only an alter ego of his principal, and as so long as he does not misrepresent the terms of his agency he has no liability to third parties for any omission to act on his part. But in a commercial credit Transaction, which the bank for account of its customer, it is something less and something more than a paying agent. The Banker undertakes, at the instance and for the account of his customer, an independent, primary and direct obligation to a beneficiary selected by the customer. For breach of his obligation, the banker himself is directly and primarily liable

ด้วยเหตุผลดังกล่าว สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรจึงมิใช่
สัญญาตัวแทน

ประเด็นที่สอง สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร เป็นการ
กู้ยืมเงินตามมาตรา 650 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หรือไม

มาตรา 650 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า
"อันยืมใช้สิ่งเปลี่ยนแปลงนั้น คือ สัญญาซึ่งผู้ให้ยืมโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินชนิดใช้ไปสิ้นไปนั้น เป็น
ปริมาณที่กำหนดให้ไปแก่ผู้ยืม และผู้ยืมตกลงว่าจะคืนทรัพย์สินเป็นประเภท ชนิดและปริมาณ
เช่น เดียวกันให้แทนทรัพย์สินซึ่งให้ยืมนั้น

สัญญานี้ย่อมบริบูรณ์ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ยืม"

จากนิยามคำว่า "ยืมใช้สิ่งเปลี่ยนแปลง" ตามมาตรา 650 แห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวจะเห็นว่าสาระสำคัญของการกู้ยืมเงินคือ การที่
จะต้องมีการโอนกรรมสิทธิ์ในเงินจากผู้ให้กู้ไปให้แก่ผู้กู้ แต่ลักษณะของสัญญาระหว่างผู้ออกบัตร
และผู้ถือบัตร เป็นเพียงข้อตกลงว่า ผู้ออกบัตรตกลงที่จะทรงจ่ายค่าสินค้าและบริการแทนผู้
ถือบัตร เมื่อมีการใช้บัตรเครดิตเท่านั้น มิได้มีข้อความใดปรากฏว่าจะโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน
ใด ๆ ไปให้แก่ผู้ถือบัตรแต่อย่างใด

to such named beneficiary, In consequence, the position of the
commercial credit banker is entirely different from that of the normal
agent. The banker cannot owe a fiduciary or quasi-fiduciary obligation
to his customer in a commercial credit transaction because, by the
very nature of the transaction, entered into at the customer's agent,
the banker is obliged to split his loyalties and to maintain a
position of strict impartiality induced by equal but diametrically
opposed contractual pressures exerted by the beneficiary and by the
account party. The loyalty of the commercial credit banker is to the
commercial credit agreement and to the commercial credit itself, not
to the parties.

ด้วยเหตุนี้ สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรจึงหาใช่เป็นการ
กู้ยืมเงินตามมาตรา 650 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

ประเด็นที่สาม สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร เป็นสัญญา
บัญชีเดินสะพัดหรือไม่

มาตรา 856 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า
"อันว่าสัญญาบัญชีเดินสะพัดนั้น คือ สัญญาซึ่งบุคคลสองคนตกลงกันว่าสืบแต่นั้นไป หรือในช่วง
เวลากำหนดอันใดอันหนึ่ง ให้ตัดทอนบัญชีหนี้ทั้งหมดหรือแต่บางส่วนอันเกิดขึ้นแก่กิจการใน
ระหว่าง เขาทั้งสองนั้นหักกลมกลบกัน และคงชำระแต่ส่วนที่เป็นจำนวนคงเหลือโดยอุลภาค"

จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นว่า สำคัญสำคัญของสัญญาบัญชี
เดินสะพัดอยู่ที่คู่กรณีต้องมีการตกลงกันให้มีบัญชีและให้มีการตัดทอนบัญชีหนี้ระหว่างกัน กล่าวคือ
บัญชีเดินสะพัดต้องทำขึ้นเป็น เอกสารมีข้อความแสดงการ เป็นเจ้าหนี้ลูกหนี้เป็นราย ๆ ไป โดย
หนี้ที่จะจดลงในบัญชีเดินสะพัดได้นั้น กฎหมายไม่ได้จำกัดว่าเป็นหนี้เงิน แต่โดยสภาพหนี้ที่
จะจดลงบัญชีและหักทอนกันได้ก็ต้องคำนวณเป็นราคา เงินและเมื่อถึงเวลาหนึ่ง คู่สัญญาต้อง
คำนวณยอดเงินตามบัญชีให้รู้ว่าใคร เป็นลูกหนี้เจ้าหนี้กันอยู่ ณ เวลานั้นเท่าใด ซึ่งถึงเวลาที่
จะต้องชำระหนี้กัน เป็นเงินสด เป็นคร่าว ๆ ¹⁹

ก่อนที่จะพิจารณาลักษณะบัตร เครดิตระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร
ต่อไปนั้นต้องเข้าใจก่อนว่า บัตรเครดิตที่มีคู่สัญญาสามฝ่ายดังกล่าว จะมี 2 ลักษณะ²⁰ คือ

1. บัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ ซึ่งเรียกว่า
"credit card" หรือ "bank card"
2. บัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทเอกชน ซึ่งเรียกว่า
"charge card"

¹⁹ จิตติ หิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบัญชีเดินสะพัด
และตัวเงิน, พิมพ์ครั้งที่ 15, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525),
หน้า 12-13.

²⁰ ดูรายละเอียดในบทที่ 1 ข้อ 2 บัตรเครดิตเอนกประสงค์, หน้า 11

ดังนั้น ในประเด็นที่สามนี้ผู้เขียนจะขอแยกพิจารณาสัญญาระหว่าง
ผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรออกเป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 บัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ เนื่องจากบัตร
เครดิตดังกล่าวผู้ถือบัตรจะมีบัญชีเงินฝากกับธนาคารผู้ออกบัตรอยู่ก่อน โดยมีข้อตกลงให้ธนาคาร
ในฐานะผู้ออกบัตรหักทอนบัญชีของผู้ถือบัตรได้ เมื่อได้รับใบเรียกเก็บเงินค่าสินค้าหรือบริการ
จากร้านค้าที่ผู้ถือบัตรนำบัตรเครดิตไปใช้ ในลักษณะนี้จึงเหมือนกับว่า ธนาคารผู้ออกบัตรและ
ผู้ถือบัตรแต่ละฝ่ายต่างมีโอกาสที่จะเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ซึ่งกันและกันได้ อันเป็นเหตุให้มีการ
หักทอนบัญชีหนึ่งระหว่างกัน อันมีลักษณะเป็นสาระสำคัญของสัญญาบัญชีเดินสะพัด และเนื่องจาก
ผู้ออกบัตรซึ่งเป็นธนาคารและผู้ถือบัตรในฐานะลูกค้าได้มีสัญญาเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน
อยู่ก่อนแล้ว ด้วยเหตุนี้สัญญาระหว่างธนาคารผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรถือได้ว่าเป็นเรื่องของ
บัญชีเดินสะพัด

กรณีที่ 2 บัตรเครดิตที่ออกโดยบริษัทเอกชนมิใช่ธนาคารพาณิชย์
ในกรณีนี้จะเห็นว่า ผู้ถือบัตรจะไม่มีบัญชีเงินฝากกับผู้ออกบัตร เพื่อให้มีการตัดทอนบัญชีกัน
แต่อย่างใด ดังนั้น กรณีจึงไม่เข้าลักษณะของบัญชีเดินสะพัด

ประเด็นที่สี่ สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร เป็น เรื่องของ
การโอนสิทธิ เรียกร้องหรือไม่

มาตรา 303 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า
"สิทธิเรียกร้องนั้นท่านว่าจะพึงโอนกันได้ เว้นไว้แต่สภาพแห่งสิทธินั้นเองจะไม่เปิดช่องให้
โอนกันได้

ความที่กล่าวมานี้ย่อมไม่ใช่บังคับ หากผู้กรณีได้แสดงเจตนา เป็น
อย่างอื่น การแสดงเจตนา เช่นว่านี้ ท่านห้ามมิให้ยกขึ้น เป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการ
โดยสุจริต"

มาตรา 306 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า
"การโอนหนี้อันจะพึงต้องชำระแก่เจ้าหนี้คนหนึ่งโดย เฉพาะเจาะจงนั้น ถ้าไม่ทำ เป็นหนังสือ
ท่านว่าไม่สมบูรณ์ อนึ่งการโอนหนี้ที่ท่านว่าจะยกขึ้น เป็นข้อต่อสู้ลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกได้
แต่เมื่อได้บอกกล่าวการโอนไปยังลูกหนี้หรือลูกหนี้จะได้ยินยอมด้วยในการโอนนั้นคำบอกกล่าวหรือ
ความยินยอม เช่นว่านี้ท่านว่าต้องทำ เป็นหนังสือ

ถ้าลูกหนี้ทำให้พอใจผู้โอนด้วยการใช้เงิน หรือด้วยประการอื่น
เสียแต่ก่อนได้รับบอกกล่าว หรือก่อนได้ตกลงให้โอนไซ้ ลูกหนี้นั้นก็ เป็นอันหลุดพ้นจากหนี้"

จากบทบัญญัติ มาตรา 303, 306 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวจะเห็นว่า การโอนสิทธิเรียกร้อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเจ้าหนี้ โดยเจ้าหนี้ ยอมโอนหนี้หรือสิทธิเรียกร้องซึ่งมีอยู่เหนือลูกหนี้ให้แก่บุคคลหนึ่ง เรียกว่า "ผู้รับโอน" เข้ามาเป็น เจ้าหนี้แทน และในกรณีที่เป็นการโอนหนี้จะต้องชำระแก่เจ้าหนี้โดยเฉพาะ เจาะจงนั้นก็จะต้อง ทำตามแบบตามบทบัญญัติของมาตรา 306 กล่าวคือ จะต้องทำเป็นหนังสือถึงการโอนระหว่าง เจ้าหนี้กับผู้รับโอน และการบอกกล่าวแก่ลูกหนี้หรือความยินยอมของลูกหนี้ ถ้าไม่ทำตามจะไม่ สมบูรณ์หรือตก เป็นโมฆะตามหลักในมาตรา 115 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ทาไช แต่เพียงต้องการหลักฐานแห่งการฟ้องร้อง เท่านั้นไม่²¹ ลักษณะของสิทธิเรียกร้องที่จะโอนกัน ได้ นั้น เช่นหนี้อันมีสิทธิเรียกร้องซึ่งอาจเกิดจากมูลสัญญา จัดการงานนอกสิ่ง ลามมิควรรได้ ละ เม็ด หรือกฎหมายบัญญัติ หรืออาจจะ เป็นกรณีวัตถุประสงค์แห่งหนี้ที่มีสิทธิเรียกร้อง เป็นการกระทำ หรือคเว้นหรือส่งมอบทรัพย์สินก็ได้ ดังนั้นการโอนสิทธิเรียกร้องจะมีได้ก็ต่อ เมื่อมีหนี้ระหว่าง ลูกหนี้และ เจ้าหนี้เกิดขึ้นแล้ว หากในกรณีที่มีการตกลงในเวลาที่ยังไม่ได้เป็น เจ้าหนี้ใครว่า ถ้าต่อไปภายหน้าได้เป็นเจ้าหนี้ใครจะโอนสิทธิเรียกร้องให้ เช่นนี้ถือได้ว่าไม่มีการโอนสิทธิ อะไรต่อกันเลย เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 731/2479 บิดามารดาเอาเงินให้คนกู้แค่ใส่ชื่อบุตร เป็นผู้ให้กู้ เช่นนี้ทาไช เรื่องโอนสิทธิเรียกร้องไม่ แต่เป็นการที่บิดามารดาให้เงินบุตร โดย จัดการให้มีคนได้กู้ไปในเวลาเดียวกัน²²

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²¹ เสนีย์ ปราโมช, บ.ร.ว., ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรม และหนี้ เล่ม 2 (ภาคจบบริบูรณ์) พ.ศ. 2478, แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์, 2520), หน้า 1248.

²² เรื่องเดียวกัน หน้า 1240-1241.

สำหรับบัตร เครดิตจะเป็นเรื่องการโอนสิทธิเรียกร้องหรือไม่นั้น ยังสับสนอยู่ในต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกายังไม่ปรากฏแน่ชัดว่า ศาลในประเทศสหรัฐอเมริกา ถือว่าสัญญาบัตร เครดิตเป็นเรื่องการโอนสิทธิเรียกร้อง เช่น ในคดี Union Oil Co. v. Lull, 349 P.2d. 243 (Ore. 1960) ผู้พิพากษา O. Connell แห่งมลรัฐ Oregon ถือว่า สิทธิของผู้ออกบัตรนั้น เกิดขึ้นจากการรับโอนสิทธิเรียกร้องจากร้านค้า²³ แต่ในคำพิพากษาคดี United States V. Golden, 166 F. Supp. 799 (S.D.N.Y 1958) ถือว่า สิทธิของธนาคาร (ผู้ออกบัตร) นั้นเกิดขึ้นโดยตรงจากสัญญาระหว่างธนาคารกับผู้ถือบัตร²⁴

การที่จะพิจารณาว่าสัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตร เป็น เรื่อง การโอนสิทธิเรียกร้องหรือไม่นั้น ย่อมก่อให้เกิดผลทางกฎหมาย เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของคู่กรณี แยกต่างกันไป เช่น ในด้านสิทธิที่จะยกข้อต่อสู้ของผู้ถือบัตรที่มีต่อผู้ออกบัตร เป็นต้น หากพิจารณา จากข้อความในสัญญาระหว่างร้านค้าและผู้ออกบัตรแล้วอาจกล่าวได้ว่าน่าจะเป็นการโอน สิทธิเรียกร้อง เพราะในสัญญาดังกล่าวร้านค้าซึ่งเป็นสมาชิกโครงการบัตร เครดิตมีหน้าที่ที่จะ ต้องโอนหลักฐานการซื้อขาย (sales slip) อันเนื่องมาจากการใช้บัตร เครดิตให้แก่ผู้ออก บัตร นอกจากนี้สัญญาที่ผู้ถือบัตรทำไว้กับผู้ออกบัตรในอันที่จะชำระราคาสินค้าและบริการให้

---

²³Union Oil Company of California V. Lull 249 P.2d (Sup. Ct Ore, 1960) O'Connell, 3 said that:

".....although the law of agency is not applicable, plaintiff's right to recover for such sales is, nevertheless, no greater than the right of the dealer who made the sale. It is possible to regard plaintiff as the assignee of the dealer's claim against the card owner, in which case plaintiff would take the assignment of the claim subject to the infirmities with which it was encumbered in the hands of the dealer-assignor.

²⁴อนันต์ จันทโรภากร, "ปัญหาทางกฎหมาย เกี่ยวกับการใช้บัตร เครดิต (credit cards) ในประเทศสหรัฐอเมริกา", หน้า 13.

กับผู้ออกบัตรนั้นน่าจะถือได้ว่าเป็นการให้ความยินยอมล่วงหน้าในการที่เจ้าหน้าที่ (ร้านค้า) จะโอนสิทธิ เรียกร้องให้กับผู้ออกบัตรผู้รับโอน หรืออาจพิจารณาในอีกแง่หนึ่งได้ว่าในขณะที่ซื้อสินค้าโดยใช้บัตร เครดิต ผู้ถือบัตรมิได้ตกลงว่าจะชำระราคาสินค้าแก่ร้านค้า หากแต่สัญญาว่าจะชำระราคาสินค้าให้แก่ผู้ออกบัตรโดยตรง และตามสัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรก็กำหนดให้ผู้ถือบัตรมีหน้าที่ชำระราคาสินค้าให้กับผู้ออกบัตร ถ้าพิจารณาในแง่นี้ก็อาจถือได้ว่า สิทธิและหน้าที่ของคู่กรณี เป็นไปตามสัญญาโดยตรงที่มีต่อกัน

อย่างไรก็ตามดังได้กล่าวมาแล้วว่า การโอนสิทธิ เรียกร้องจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีหนี้ระหว่างลูกหนี้และ เจ้าหนี้เกิดขึ้นแล้ว แต่ในกรณีสัญญาบัตร เครดิตนั้นจะเห็นว่าการที่ผู้ถือบัตรตกลงกับผู้ออกบัตรไว้ล่วงหน้าในอันที่จะชำระราคาสินค้าและบริการ และผู้ออกบัตรตกลงกับร้านค้าในอันที่จะชำระราคาตามผู้ถือบัตรนั้น จะเห็นว่าในขณะที่มีการตกลงกันนั้นยังมีได้มีหนี้ผูกพันกัน เกิดขึ้นแต่อย่างไร ในลักษณะ เช่นนี้จึง เหมือน เป็นความหวังที่จะได้สิทธิ ซึ่งกฎหมายไทยยังมีได้ยอมรับ จึงมีอาจถือได้ว่าจะมีการโอนสิทธิ เรียกร้องล่วงหน้าได้ ทั้งนี้เทียบตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 731/2479 ด้วยเหตุนี้ทำให้สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและผู้ถือบัตรมิใช่ เป็น เรื่องการโอนสิทธิ เรียกร้องแต่อย่างใด

2. ผู้ออกบัตรกับร้านค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ออกบัตรและร้านค้า เป็นไปตามสัญญาที่มีต่อกัน โดยมีสาระสำคัญว่า ร้านค้าตกลงที่จะให้ผู้ถือบัตรใช้บัตร เครดิตซื้อสินค้าและบริการ แทนเงินสด โดยร้านค้าจะ เรียก เก็บเงินจากผู้ออกบัตรในภายหลัง และผู้ออกบัตรสัญญาที่จะชำระค่าสินค้าและบริการที่ถูก เรียก เก็บภายในระยะเวลาที่กำหนด โดยมีสิทธิหักส่วนลด (discount) จากจำนวนเงินที่ต้องชำระ เพื่อ เป็นค่าตอบแทนในการ เรียก เก็บเงินจากผู้ถือบัตร ปัญหาว่า สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรกับร้านค้าดังกล่าว เป็นสัญญาประเภทใด

กรณีแรก ที่ควรพิจารณาก็คือ สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและร้านค้า เป็นสัญญาค้ำประกันหรือไม่

มาตรา 680 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "อันว่าค้ำประกันคือสัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่ง เรียกว่า ผู้ค้ำประกัน ผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่ง เพื่อชำระหนี้ใน เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้"

อนึ่ง สัญญาค้ำประกันนั้น ถ้ามิได้มีหลักฐาน เป็นหนังสืออย่างใด อย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกัน เป็นสำคัญ ท่านว่าจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม้ม"

จากนิยามของสัญญาค้ำประกันตามมาตรา 680 แห่งประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ดังกล่าวจะ เห็นว่า ลักษณะของสัญญาค้ำประกันนั้น ผู้ค้ำประกันอยู่ใน ฐานะลูกหนี้ชั้นสองที่จะต้องรับผิดชอบ เจ้าหนี้ เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ แต่ลักษณะสัญญาระหว่างผู้ออก บัตรกับผู้ถือบัตรนั้น มิได้มีข้อตกลงว่า ถ้าผู้ถือบัตรไม่ชำระหนี้ค่าสินค้าและบริการแล้ว ผู้ออก บัตรจะเป็นผู้ชำระแต่อย่างใด แต่ผู้ออกบัตรมีข้อตกลงกับร้านค้าว่า ผู้ออกบัตรจะ เป็นผู้จ่ายเงิน ค่าสินค้าและบริการให้แก่ร้านค้าโดยตรง ดังนั้นผู้ออกบัตรจึงอยู่ในฐานะลูกหนี้ชั้นต้นที่จะต้อง รับผิดชอบในค่าสินค้าและบริการที่เกิดจากการใช้บัตร เครดิตโดยตรงต่อร้านค้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรกับร้านค้ามิได้ มีลักษณะของการ เป็นสัญญาค้ำประกันแต่อย่างใด

จะเห็นว่า ลักษณะของสัญญาบัตร เครดิต เป็นการให้ผู้ออกบัตร ทดรองจ่ายค่าสินค้าและบริการที่ผู้ถือบัตรซื้อจากร้านค้าอัน เนื่องมาจากการใช้บัตร เครดิต ฉะนั้น จึงมีลักษณะ เป็นการตกลงที่จะให้บุคคลภายนอก เป็นผู้ชำระหนี้ตามความหมายแห่ง มาตรา 314 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า

"อันการชำระหนี้ นั้น ท่านว่าบุคคลภายนอกจะ เป็นผู้ชำระก็ได้ เว้นแต่สภาพแห่งหนี้จะไม่ เปิดช่องให้บุคคลภายนอกชำระ หรือจะขัดกับ เจตนาอันคู่กรณีได้แสดงไว้ บุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสียด้วยในการชำระหนี้ นั้น จะ เข้าชำระหนี้โดย ชินใจลูกหนี้หาได้ไม้ม"

ด้วยเหตุนี้ หนี้ระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้าจะระงับต่อ เมื่อผู้ออกบัตร ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกสัญญาซื้อขายได้ชำระหนี้ให้แก่ร้านค้าแล้ว ฉะนั้น หากยังไม่มีบุคคลชำระ เงิน ค่าสินค้าและบริการดังกล่าว ร้านค้าก็สามารถที่จะ เรียกผู้ถือบัตรชำระ เงินค่าสินค้าและบริการให้ แก่ตน ได้ทั้งหมดตามสัญญาซื้อขายที่ยังคงมีอยู่ต่อกัน

กรณีที่สอง สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและร้านค้า เป็นสัญญา เพื่อ ประโยชน์บุคคลภายนอกหรือไม่

มาตรา 374 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติว่า "ถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งทำสัญญาตกลงว่าจะชำระหนี้แก่บุคคลภายนอกไว้ ท่านว่าบุคคลภายนอกมี สิทธิจะ เรียกชำระหนี้จากลูกหนี้โดยตรงได้

ในกรณีดังกล่าวในวรรคต้นนั้น สิทธิของบุคคลภายนอกย่อม เกิดมี ขึ้นตั้งแต่ เวลาที่แสดง เจตนาแก่ลูกหนี้ว่าจะถือ เอาประโยชน์จากสัญญานั้น"

จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นว่า สัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก เป็นสัญญาที่คู่กรณีตกลงกันให้บุคคลอื่นนอกจากคู่สัญญาหรือบุคคลในฐานะเดียวกับคู่สัญญาซึ่งถือว่าเป็นบุคคลภายนอก เป็นผู้มีสิทธิรับประโยชน์ดังกล่าว ประโยชน์ที่บุคคลภายนอกจะได้รับจากสัญญานั้น มาตรา 374 เรียกว่า การชำระหนี้แก่บุคคลภายนอก ซึ่งการชำระหนี้ดังกล่าวได้แก่ การกระทำความผิด เว้นการทำการหรือส่งมอบทรัพย์สิน ฉะนั้นประโยชน์ซึ่งบุคคลภายนอกจะได้รับจึงมีความหมายกว้างขวางมาก การใดที่จะทำให้บุคคลภายนอกได้มาซึ่งสิทธิหรือหลุดพ้นจากหน้าที่อันใดอันหนึ่งย่อมจะเป็นประโยชน์ทั้งสิ้น และประโยชน์ซึ่งบุคคลภายนอกจะได้รับจากสัญญานั้น คู่สัญญาอาจกำหนดให้บุคคลภายนอกต้องชำระหนี้ตอบแทนก็ได้ ไม่ถือว่าเป็นสัญญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอก²⁵ และสิทธิของบุคคลภายนอกตามสัญญาเพื่อประโยชน์ของบุคคลภายนอกนี้เกิดขึ้นเมื่อแสดงเจตนาถือเอาประโยชน์จากสัญญาแก่ลูกหนี้ในสัญญานั้น ตามมาตรา 374 วรรค 2 ซึ่งโดยทั่วไปการแสดงเจตนาเข้าถือเอาประโยชน์ดังกล่าวกฎหมายมิได้กำหนดแบบไว้ สัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก เป็นสัญญาซึ่งคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเรียกว่า "ผู้รับสัญญา" ได้ตกลงกับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า "ผู้เอาสัญญา" ว่า จะชำระหนี้ให้แก่บุคคลภายนอก ซึ่งเรียกว่า "บุคคลภายนอกผู้ได้รับประโยชน์"²⁶

ผลแห่งสัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก ภายหลังจากที่บุคคลภายนอกแสดงเจตนาถือเอาประโยชน์แล้ว มีดังนี้²⁷

²⁵ไชยยศ เทมะโชติ, กฎหมายว่าด้วยสัญญาเล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 483-484.

²⁶จิต เศรษฐบุตร, คำอธิบายกฎหมายนิติกรรมและหนี้เล่ม 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2513), หน้า 435.

²⁷ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้เล่ม 1 ภาค 1-2 พ.ศ. 2478 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสาส์น, 2509) หน้า 511.

(1) ระหว่างผู้เอาสัญญากับผู้รับสัญญา ได้เป็นเจ้าของนี้ลูกหนี้กัน โดยอาศัยมูลสัญญามาแต่ต้น แม้ก่อนที่บุคคลภายนอกจะได้แสดงเจตนาเข้ามารับเอาประโยชน์ วัตถุแห่งหนี้ในเรื่องนี้อาจกำหนดเป็นการกระทำ การงดเว้นหรือส่งมอบทรัพย์สินใด ๆ ให้บุคคล ภายนอกก็ได้

(2) ระหว่างผู้รับสัญญากับผู้รับประโยชน์ ย่อมต้อง เป็นเจ้าของนี้ ลูกหนี้กันตามมาตรา 374 วรรค 2 ผู้รับประโยชน์จึงมีสิทธิเรียกร้องเอาชำระหนี้จากผู้รับสัญญา ได้โดยตรง

(3) ระหว่างผู้เอาสัญญากับผู้รับประโยชน์ โดยเฉพาะความ เกี่ยวพันก่อนที่บุคคลภายนอกรับ เข้ามาตามมาตรา 374 นั้น ผู้เอาสัญญาไม่มีความรับผิดชอบพัน ต่ออย่างใด ที่มาทำสัญญาให้ประโยชน์กันอาจ เนื่องจาก การที่มีความรับผิดชอบพันกันโดยประการ อื่นหรือไม่ก็ได้

เมื่อพิจารณาสัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและร้านค้า จะ เห็นว่า การที่ร้านค้าและผู้ออกบัตรต่างตกลงกันว่า เมื่อมีลูกค้าของผู้ออกบัตร (ผู้ถือบัตร) มาซื้อสินค้า หรือบริการจากร้านค้าโดยนำบัตรเครดิตของผู้ออกบัตรมาแสดง ร้านค้าจะต้องขายสินค้าให้ โดยยอมให้ผู้ถือบัตรชำระค่าซื้อสินค้าหรือบริการ ในลักษณะนี้จะถือได้หรือไม่ว่า หนี้ระหว่าง คู่สัญญาคือผู้ออกบัตรและร้านค้ากับหนี้ที่บุคคลภายนอกจะได้รับนั้น จะต้อง เป็นหนี้เดียวกันหรือไม่ ทั้งนี้เพราะโดยลักษณะของสัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอกโดยทั่วไปแล้ว หนี้ระหว่างคู่สัญญากับ หนี้ที่บุคคลภายนอกจะได้รับนั้นมักจะเป็นหนี้เดียวกัน เช่น ก ขายรถยนต์ให้ ข โดย ก และ ข ต่างมีข้อตกลงกันว่า ให้ ก ส่งมอบรถยนต์ให้แก่ ค ในกรณีเช่นนี้จะเห็นว่า การซื้อขาย ระหว่าง ก และ ข นั้น วัตถุแห่งหนี้ก็คือการโอนกรรมสิทธิ์ในรถยนต์ แต่แทนที่ ก จะโอน กรรมสิทธิ์ในรถยนต์ให้แก่ ข โดยตรง กลับมีเงื่อนไขให้ ค ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกได้รับโอน กรรมสิทธิ์ในรถยนต์คืนเกี่ยวกันนี้แทน เช่นนี้ถือได้ว่า วัตถุแห่งหนี้ระหว่างคู่สัญญาและวัตถุแห่ง หนี้ที่บุคคลภายนอกได้รับนั้นเป็นอย่างเดียวกัน แต่ในลักษณะสัญญาระหว่างผู้ออกบัตรกับร้านค้านั้น มีอาจกล่าวได้ว่า วัตถุแห่งหนี้ของคู่สัญญากับวัตถุแห่งหนี้ที่บุคคลภายนอกคือผู้ถือบัตรได้รับนั้นจะ เป็นอย่างเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ ต่างฝ่ายต่างก็มีสัญญาต่อกันโดยตรง กล่าวคือ ผู้ออกบัตรและ ร้านค้าต่างก็มีสัญญาดอกกันให้ร้านค้าต้องยอมรับบัตรเครดิตที่ผู้ถือบัตรนำมาแสดง และใน ขณะเดียวกัน ผู้ถือบัตรและร้านค้าต่างก็มีสัญญาซื้อขายต่อกันโดยตรง เช่นกัน ดังนั้นหากพิจารณา ในลักษณะเช่นนี้ จึงทำให้สัญญาระหว่างผู้ออกบัตรและร้านค้ามิใช่สัญญาเพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก

แต่อย่างไรก็ตามมีคำราชองต่างประเทศบางเล่มที่มีความเห็นว่า สัญญาบัตร เครดิต เป็นสัญญา เพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก²⁸

3. ผู้ถือบัตรกับร้านค้า

ในระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้านั้น จะเห็นว่า สัญญา เบื้องต้นได้แก่ สัญญาซื้อขาย (sales agreement) แต่จากลักษณะสัญญาบัตร เครดิตนั้น ร้านค้ามีข้อตกลงกับผู้ถือบัตรในอันที่จะยอมให้ผู้ถือบัตรใช้บัตร เครดิตซื้อสินค้าและบริการในลักษณะที่ยอมให้ผู้ถือบัตรชำระหนี้ค่าสินค้าหรือบริการนั้น โดยที่ผู้ถือบัตรกับร้านค้ามิได้มีสัญญาให้ใช้บัตร เครดิตต่อกันโดยตรง ดังนั้น จึงทำให้เกิดปัญหาว่า หากร้านค้าไม่ยอมรับบัตร เครดิตที่ผู้ถือบัตรนำมาแสดง แม้ว่า ร้านค้าจะมีข้อตกลงกับผู้ถือบัตรไว้ล่วงหน้าว่า จะยอมรับบัตร เครดิตดังกล่าว ผู้ถือบัตรมีสิทธิที่จะเรียกร้องต่อร้านค้าดังกล่าวอย่างใดหรือไม่ ซึ่งคำตอบในเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับว่า สัญญาระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้า เป็นสัญญา เพื่อประโยชน์บุคคลภายนอกหรือไม่ เพราะถ้าหาก สัญญาระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้า เป็นสัญญา เพื่อประโยชน์บุคคลภายนอกแล้ว ดังนั้น การที่ผู้ถือบัตรแสดงบัตร เครดิตแก่ร้านค้าในการซื้อสินค้าและบริการ ย่อมถือได้ว่าผู้ถือบัตรได้แสดงเจตนาถือเอาประโยชน์จากสัญญาระหว่างผู้ถือบัตรและร้านค้าแล้ว เมื่อร้านค้าปฏิเสธไม่รับบัตร เครดิตที่ผู้ถือบัตรนำมาแสดง ผู้ถือบัตรในฐานะ เจ้าหนี้ก็ย่อมมีสิทธิฟ้องบังคับกับร้านค้าในฐานะ ลูกหนี้ให้ชำระหนี้แก่ตนได้โดยตรงตาม มาตรา 374 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ถ้าสัญญาระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้ามิใช่ เป็นสัญญา เพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก ในกรณีเช่นนี้ หากร้านค้าไม่ยอมรับบัตร เครดิตที่ผู้ถือบัตรนำมาแสดง แม้ว่าร้านค้าจะมีข้อตกลงกับผู้ถือบัตรไว้ล่วงหน้าว่า จะยอมรับบัตร เครดิตดังกล่าวก็ตาม ผู้ถือบัตรก็หาสิทธิที่จะเรียกร้องบังคับต่อร้านค้าให้ต้องรับบัตร เครดิตนั้นไม่ และดังที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ในหน้า 42-44 แล้วว่า สัญญาระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้ามิใช่ เป็นสัญญา เพื่อประโยชน์บุคคลภายนอก ฉะนั้น จึงมีผลทำให้ผู้ถือบัตรไม่อาจที่จะเรียกร้องให้ร้านค้ารับบัตร เครดิตได้

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ควรพิจารณาอีกคือ การใช้บัตร เครดิตจะถือเป็น การชำระหนี้เป็นอย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันไว้ตาม มาตรา 321 วรรค 1 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หรือไม่

มาตรา 321 วรรค 1 บัญญัติว่า "ถ้าเจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้ อย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันไว้ ท่านว่าหนี้นั้นก็ เป็นอันระงับสิ้นไป"

²⁸ American Jurisprudence Second Edition, (U.S.A.

จากบทบัญญัติมาตรา 321 วรรค 1 ดังกล่าว จะเห็นว่า การชำระหนี้ตามมาตรา 321 นั้น เป็นเรื่องที่เจ้าหนี้และลูกหนี้ต่างเห็นประโยชน์ยินยอมรับการชำระหนี้ อย่างอื่นแทนการชำระหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้แล้ว หนี้ก็จะระงับสิ้นไป เหมือนคั่งว่าได้มีการชำระหนี้ตามวัตถุแห่งหนี้แล้ว ทำให้ลูกหนี้และเจ้าหนี้ต่างไม่มีความผูกพันต่อกันอีกต่อไป

แต่สำหรับการใช้บัตร เครดิตนั้น วัตถุประสงค์ของการใช้บัตร เครดิต เพียงเพื่อให้เกิดความสะดวกเท่านั้น หาได้ประสงค์จะให้หนี้ระงับสิ้นไปโดยการ ใช้บัตร เครดิต ไม่ หากแต่มีลักษณะ เป็นการตกลงให้บุคคลภายนอก เป็นผู้ชำระหนี้ตามความหมายแห่งมาตรา 314 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²⁹ โดยหนี้ระหว่างผู้ถือบัตรกับร้านค้าจะระงับสิ้นไปก็ต่อเมื่อผู้ถือบัตรซึ่งเป็นบุคคลภายนอกสัญญาซื้อขายได้ชำระหนี้ให้แก่ร้านค้าแล้ว หากผู้ถือบัตรยังไม่ชำระหนี้ ร้านค้าก็สามารถที่จะเรียกผู้ถือบัตรให้ชำระหนี้ให้แก่ตนได้ทั้งหมดตามสัญญาซื้อขายที่ยังคงมีอยู่ต่อกัน

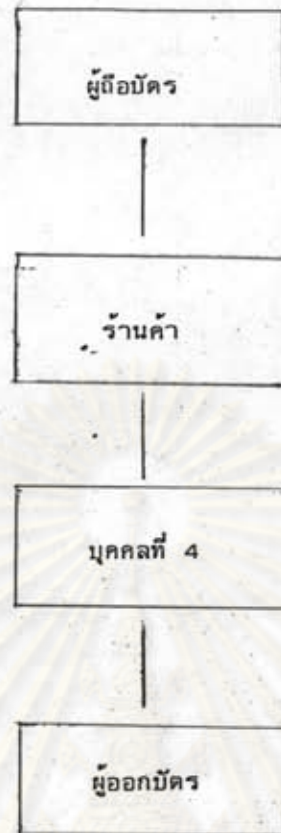
ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้การใช้บัตร เครดิตมิใช่ เป็นการชำระหนี้ อย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันไว้ตามความหมายของมาตรา 321 วรรค 1 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

(3) คู่สัญญาสี่ฝ่าย (Four-party plan)

บัตร เครดิตประเภทนี้นอกจากจะมีผู้ถือบัตร ผู้ถือบัตรและร้านค้า ดัง เช่น คู่สัญญา 3 ฝ่ายแล้ว ยังประกอบด้วยบุคคลที่ 4 (fourth party) เข้ามาเป็นคู่สัญญา ด้วย โดยปกติจะได้แก่ ธนาคาร ซึ่งมีสัญญากับผู้ถือบัตรที่จะให้บริการในการชำระเงินแก่ร้านค้า รวมทั้งการ เรียก เก็บเงินและการชำระ เงินจากผู้ถือบัตรด้วย ดังนั้น บุคคลที่ 4 จึงมีหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของผู้ถือบัตรนั่นเอง คือ เป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างร้านค้ากับผู้ถือบัตร เมื่อร้านค้าขายสินค้าได้ก็นำหลักฐานการซื้อขาย (sales slip) และรวบรวมนำไปฝากกับตัวแทนของ ผู้ถือบัตร ตัวแทนนี้จะส่ง sales slip ไปยังผู้ถือบัตรซึ่งเป็นศูนย์ปฏิบัติงาน (operations center) ค่อยไป รายได้ของตัวแทนเหล่านี้คือ ค่าธรรมเนียมซึ่งผู้ถือบัตรจ่ายให้ตามปริมาณ ใบขายสินค้า (sales slip) และจำนวนเงิน³⁰ ดังปรากฏในแผนผังดังนี้

²⁹ ทรายละ เกียรติ หัวข้อ 2 ผู้ถือบัตรกับร้านค้า หน้า 42

³⁰ อำนวย ลิขิตพิทยกุล, "บัตรเครดิต", ข่าวสารการพาณิชย์ (กุมภาพันธ์ 2516):

ส่วนนิติสัมพันธ์ระหว่างผู้ออกบัตร, ผู้ถือบัตร และร้านค้าจะเหมือนกับบัตรเครดิตที่มีคู่สัญญา 3 ฝ่ายทุกประการ โดยภายใต้ระบบคู่สัญญาสี่ฝ่ายนี้ หลักฐานการซื้อขาย (sales slip) ที่ผู้ถือบัตรลงลายมือชื่อไว้จะถูกหักส่วนลดโดยบุคคลที่ 4 (Fourth party) ภายใน 2-3 วัน หลังจากการซื้อขายและผู้ออกบัตรยอมรับที่จะชำระเงินตาม sales slip นั้น³¹

2.4 สัญญาบัตรเครดิตเป็นสัญญาสำเร็จรูป

จากความสัมพันธ์ของคู่สัญญาตามแผนงานบัตรเครดิตจะเห็นว่า เป็นไปตามสัญญาที่เป็นสัญญาสำเร็จรูป (Standard Contract) ซึ่งเป็นรูปแบบสัญญาประเภทหนึ่งที่นิยมใช้ในธุรกิจทั่วไป เช่น การประกันภัย เป็นต้น

³¹ National Association of Credit Management Publication, Credit Manual of Commercial Laws, (New York: n.p., 1983), p.279.

สัญญาสำเร็จรูป (Standard Contract) คือสัญญาที่พิมพ์ข้อความส่วนใหญ่ไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีเนื้อความส่วนใหญ่เหมือนกันหมด ซึ่งมีได้มีกัารเจรจาหรือต่อรองกันระหว่างคู่สัญญา คู่สัญญาเพียงแต่เพิ่ม เติมรายละเอียด เล็กน้อยในการทำสัญญาแต่ละครั้ง ก็ทำให้สัญญาดังกล่าวมีผลสมบูรณ์ เหตุผลที่นิยมใช้สัญญาสำเร็จรูปนั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ³²

1. ประหยัดเวลาในการร่างสัญญา (To Save Time)
2. เพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดภัยพิบัติความรับผิดชอบของสัญญา (A Device Allocating Risk)
3. เพื่อให้ผู้ประกอบการนั้น ๆ สามารถกำหนดค่าบริการได้ล่วงหน้า โดยพิจารณาจากบริการที่เสนอให้ลูกค้าและความรับผิดชอบที่ผูกพันต่อลูกค้าตามที่กำหนดไว้ในสัญญาสำเร็จรูป เช่น ในสัญญาขนส่งทางทะเลหากตามสัญญามีข้อจำกัดหรือยกเว้นความรับผิดไว้หลายประการ ค่าระวางขนส่ง (Freight) อาจจะต่ำกว่าอัตราปกติในท้องตลาด หรือหากผู้ขายส่งยอมรับผิดชอบเต็มตามราคา สิ่งของที่บรรทุกอัตราค่าระวางขนส่งอาจจะสูงกว่าอัตราในท้องตลาด (Market Rate) สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ลูกค้าที่ใช้บริการตัดสินใจได้ล่วงหน้าจะใช้บริการของบุคคลใด

สัญญาสำเร็จรูปมักมีลักษณะ

ก. ปกป้องผลประโยชน์ของฝ่ายผู้จัดทำสัญญา เช่น สัญญามิตร เครดิตระหว่างผู้ส่งออกบัตรและผู้ถือบัตร มีลักษณะ เป็นการผลัดภาระความรับผิดชอบทั้งหมดให้แก่ผู้ถือบัตรอย่างไม่จำกัดจำนวน แต่ในขณะเดียวกันก็จำกัดความรับผิดชอบของผู้ส่งออกบัตรเอง เช่น ในสัญญามิตร เครดิตกำหนดว่า "ผู้ขอให้ออกบัตร เครดิตมีหน้าที่จะต้องใช้ความระมัดระวัง เก็บรักษามิตร เครดิตไว้มิให้สูญหายหรือตกไปอยู่ในมือของผู้อื่น ถ้าหากเกิดการสูญหายขึ้นจะต้องรีบแจ้งให้บริษัท เครดิตทราบโดยเร็วที่สุด เพื่อบริษัทมิตร เครดิตจะได้ยกเลิกบัตร เครดิตฉบับเดิม แต่ผู้ขอให้ออกบัตร เครดิตจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายที่ธนาคารจ่ายไปตามการ เรียกเก็บ จนกว่าธนาคารจะได้แจ้งบัตร เครดิตฉบับที่สูญหายให้ผู้ตกลงรับบัตร เครดิตทราบทั่วกัน" เป็นต้น

ข. ผู้เข้าทำสัญญาไม่มีอำนาจต่อรอง (not subject to negotiation or bargaining)

³² สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์, "สัญญาสำเร็จรูปของอังกฤษ," วารสารนิติศาสตร์ (มีนาคม 2528): 20-22.

ค. ข้อกำหนดในสัญญาประเภทนี้มักไม่ชัดเจน ทั้งนี้เนื่องจากภาษาที่ใช้มักเป็นภาษา
กฎหมายที่ต้องการการพิจารณาเป็นพิเศษในการตีความสัญญา

จากสัญญาบัตร เครดิตที่เป็นสัญญาสำเร็จรูปนี้เองก่อให้เกิดความเลี้ยเปรียบ
เป็นอันมากแก่ผู้ขอเข้าทำสัญญา ทำให้เกิดความสงสัยว่า เหตุใดเมื่อผู้เข้าทำสัญญาทราบดีว่า
ผู้ออกบัตรอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบแล้ว ผู้ขอเข้าทำสัญญายังยอมคนเข้าทำสัญญาอีก ในเรื่องนี้จะ
ต้องนำหลักทั่วไปในการทำสัญญาคือ หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญามาเป็นข้อพิจารณา
(Freedom of Contract)

สัญญาสำเร็จรูป เป็นที่นิยมแพร่หลายในยุคที่นักกฎหมายนิยมปรัชญากฎหมายในเรื่อง
เสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of Contract) หรือหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา
(The Sanctity of Contract) กล่าวคือ เป็นเสรีภาพในความหมายที่ว่า³³

1. ไม่มีใครจะถูกพันธเข้าทำสัญญาถ้าเขาไม่เลือกที่จะเข้าทำสัญญานั้น (nobody
was bound to enter into any contracts at all if he did not choose to
do so)

2. ในสังคมที่มีการแข่งขันทุก ๆ คนมีสิทธิเลือกบุคคลที่เขาจะทำสัญญาคด้วย (In a
competitive society every one had a choice of persons with whom he
could contract)

3. บุคคลสามารถทำสัญญาประเภทใดก็ได้โดยมีข้อความที่เขาเลือก (People
could make virtually any kind of contract on any terms they choose)

ดังนั้น หลักในเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาจึงมีหลักว่า "บุคคลทุกคนมีอิสระใน
การทำสัญญาตามที่เขาคต้องการ สามารถเปลี่ยนแปลงสิทธิของคนที่ต้องการได้ (Principle
of Freedom of Contract)" หลักนี้เป็นหลักของการทำสัญญาที่นานาประเทศยอมรับและ
บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยสัญญา เช่น มาตรา 112 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย
เป็นต้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะเข้าทำสัญญาโดยไม่มีการจำกัดแต่อย่างใด หากแต่สัญญา
จะมีผลใช้บังคับได้ต่อเมื่อไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน (Public Policy)

³³

P.S. Atiyah, An Introduction To The Law of Contract,
(London: Clarendon Press, 1982), P.6.

และ เมื่อใดที่คู่สัญญาตกลงทำสัญญาก็ เท่ากับว่าคู่สัญญาเห็นว่าสัญญานั้นยุติธรรมแล้ว ดังนั้น หลังจาก
 ที่ทำสัญญาแล้ว ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะมากล่าวอ้างในภายหลังว่า คนไม่ได้รับความยุติธรรมหาได้ไม่
 เพราะในขณะที่ทำสัญญาไม่มีใครบังคับ แต่หลักนี้จะเป็นจริงได้ ก็คือ เมื่อคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายต่าง
 มีความทัดเทียมกันทุกประการไม่ว่าจะเป็นด้านสติปัญญา อำนาจในการต่อรอง และอื่น ๆ ดังที่
 ผู้พิพากษา Pitney ได้แสดงความเห็นในคดี Coppage V. Kansas, 236 U.S. 1., 17
 (1915)³⁴ ที่ทำให้เราทราบว่า เสรีภาพในการทำสัญญาที่แท้จริงไม่สามารถจะมีได้ถ้าคู่สัญญามีได้
 มีความเท่าเทียมกันทั้งในสถานะทางสังคมและ เศรษฐกิจ

หลักกฎหมาย เรื่อง เสรีภาพในการทำสัญญา เป็นเรื่องที่นักกฎหมายคาดฝันกันว่า
 หากศาลหรือรัฐไม่เข้าแทรกแซงการทำสัญญาของคู่สัญญาแล้วจะนำมาซึ่งความพึงพอใจของคู่สัญญา

---

³⁴ Konras Zweigert and Hein Kotz, An Introduction to Comparative Law, II The Institutions of Private Law, (New York: North-Holland Publish Company, n.d.), p.9.

Judge Pitney made this point in Coppage V. Kansas, 236 U.S. 1, 17 (1915): "It is impossible to uphold the freedom of Contract and the right of private property without at the same time recognising as legitimate those inequalities of fortune that are the necessary result of the exercise of those right....Indeed, a little reflection will shown that whenever the right of private property and the right of free contract co-exist, each party, when contracting, is inevitably more or less influenced by the question whether he has much property or little or none : for the contract is made to the very end that each may gain something he needs or desires more evgently than that which he proposes to give in exchange."

ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ศาลใช้อำนาจควบคุมสัญญาสำเร็จรูปทั้งทางตรงและทางอ้อม การควบคุมโดยทางอ้อมอาจกระทำได้โดยพยายามจำกัดผลในทางกฎหมายของข้อกำหนดจำกัดความรับผิดชอบของสัญญา ทั้งนี้ โดยอาศัยหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ของการตีความสัญญาที่ศาลเองได้ปรุงแต่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักเกณฑ์ของการตีความสัญญาที่เรียกว่า "Contra proferentem" ซึ่งมีสาระสำคัญว่า ข้อกำหนดสัญญาใด ๆ ที่ใช้ถ้อยคำซึ่งมีความหมายไม่แน่นอน ชัดเจนก็ดี มีความหมายขัดหรือแย้งกันก็ดี ให้ตีความไปในทางที่เป็นผลร้ายแก่คู่สัญญาฝ่ายที่เป็นผู้ร่างข้อกำหนดของสัญญาข้อนั้น ค่อมศาลแห่งประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันได้นำบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่ง ม.138 มาใช้วินิจฉัยคดีพิพาทอันเนื่องมาจากสัญญาสำเร็จรูป ซึ่ง มาตรา 138 บัญญัติว่า สัญญาอ้อม เป็นโมฆะเมื่อ

- (a) สัญญานั้น ขัดขวางศีลธรรมอันดีของประชาชน (Contra bonos mores) และ
- (b) คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอาศัย เหตุที่คู่สัญญาของตนมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะ ต้องทำสัญญานั้นหรือขาดประสบการณ์หรือขาดความสำนึกรับผิดชอบ แสวงหาประโยชน์แก่ตนเอง จนเกินขอบเขตที่วิญญูชนทั้งหลายจะพึงกระทำ

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่ง มาตรา 138 นี้ มีขอบเขตการใช้บังคับอย่างจำกัด ดังนั้น ศาลจึงหันมาใช้ข้อความว่าด้วยความสุจริต (Concept of Treu und Glauben) และข้อความคิดว่าด้วยปกติประเพณี (Concept of Verkehrssitte) มาเป็นหลักในการควบคุมสัญญาสำเร็จรูป โดยบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่ง มาตรา 157 ความว่า สัญญานั้นให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยที่ เคารวะถึงปกติประเพณีด้วย ทั้งนี้ โดยคำนึงถึง เจตนาอันแท้จริงของคู่สัญญายิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนตามตัวอักษรของข้อกำหนดของสัญญา ข้อความคิดว่าด้วยความสุจริตและปกติประเพณีจึง เป็นหลักในการควบคุมสัญญาสำเร็จรูป ทั้งทางอ้อมและทางตรง กล่าวคือ เป็นการบังคับให้คู่สัญญาฝ่ายที่เรียกร้อง ให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ยอมรับข้อกำหนดของสัญญาข้อใดข้อหนึ่ง โดยไม่มีการเจรจาต่อรองกัน ต้องคำนึงถึงประโยชน์ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งด้วย โดยจะต้องไม่ปล่อยให้คู่สัญญาที่จำต้องยอมรับข้อกำหนดของสัญญา ตกอยู่ในภาวะที่ขาดไร้ซึ่งวิธีแก้ไข เยียวยาความเสียหาย

อย่างไรก็ดี แม้ว่าศาลจะได้พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นจากสัญญาสำเร็จรูป จนสุดความสามารถแล้วก็ตาม การตรากฎหมายโดยฝ่ายนิติบัญญัติขึ้นมาใช้บังคับกับสัญญาสำเร็จรูป โดยเฉพาะก็ยังคง เป็นเรื่องที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้นจึงมีบทบัญญัติของ Gesetz zur Regelung der Allgemeinen Geschäftsbedingungen (รัฐบัญญัติว่าด้วยสัญญาสำเร็จรูป)

โดยเริ่มต้นมีผลใช้บังคับ เมื่อวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 1977 ซึ่งรัฐบัญญัติดังกล่าวได้รวบรวมและเพิ่มเติมหลักการและกฎเกณฑ์ซึ่งศาลสูงสุดแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐได้พัฒนาขึ้นมาขึ้นเอง ทั้งยังได้มีบทบัญญัติกำหนดรูปแบบของการดำเนินคดีขึ้นมา เป็นพิเศษรูปแบบหนึ่ง โดยให้สิทธิ เป็นพิเศษแก่องค์การบางองค์การในอันที่จะเกี่ยวข้องกับศาลได้ เมื่อมีการละเมิดรัฐบัญญัติ อย่างไรก็ตามรัฐบัญญัติฉบับนี้มีได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายปกครองในอันที่จะควบคุมสัญญาสำเร็จรูปไว้เลย³⁵

ในประเทศอังกฤษนั้น ศาลอังกฤษเห็นว่า หากปล่อยให้คู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองสูงกว่า แสวงหาประโยชน์อันไม่เป็นธรรมจากข้อยกเว้นและจำกัดความรับผิด (Exemption Clauses) จะทำให้คู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าได้รับความเสียหาย ศาลอังกฤษจึงได้สร้างมาตรการต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อใช้จำกัดขอบเขตของการแสวงหาประโยชน์ดังกล่าวโดยอาศัยหลักกฎหมาย หลักการตีความ และเครื่องมือที่จะเปิดช่องให้ศาลหรือรัฐเข้าแทรกแซงได้ นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1977 รัฐสภาอังกฤษได้ออกกฎหมายฉบับหนึ่งเรียกว่า The Unfair Contract Terms Act, 1977 เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการแสวงหาประโยชน์จากข้อยกเว้นและจำกัดความรับผิดโดยไม่เป็นธรรม พ.ร.บ. ดังกล่าวมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1978 โดย พ.ร.บ. ฉบับนี้ใช้บังคับเฉพาะกรณีคู่สัญญาที่มีภูมิลำเนาทางการค้าในประเทศอังกฤษเท่านั้น และบัญญัติให้ข้อจำกัดความรับผิดบางประเภท เท่านั้น ไม่มีผลใช้บังคับตามกฎหมาย เช่น ตามมาตรา 2(1) ของ พ.ร.บ. ดังกล่าว ซึ่งบัญญัติห้ามมิให้บุคคลโดยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของตนในความเสียหายอันเกี่ยวแก่ความตายหรือร่างกายบาดเจ็บ อันเนื่องมาจากความประมาทเลินเล่อของคน³⁶ ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ แต่กลับทำให้คู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจสูงกว่า (Superior Bargaining Power) แสวงหาประโยชน์อันไม่เป็นธรรมในการทำสัญญาอันทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย จึงทำให้แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาเริ่มเปลี่ยนแปลง เช่น ในประเทศอังกฤษ เริ่มเห็นว่า

³⁵ ทวีศิลป์ รัชชศรี, สมชาย วัฒนชื้อสกุล และอนุวัฒน์ ศรีพงษ์พันธุ์กุล, "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายเยอรมันว่าด้วยสัญญาสำเร็จรูป," วารสารนิติศาสตร์ (มีนาคม 2528): 44-54.

³⁶ สุรศักดิ์ วาจาสิทธิ์, "สัญญาสำเร็จรูปของอังกฤษ," วารสารนิติศาสตร์ (มีนาคม 2528): 20-32.

บางกรณีศาลหรือรัฐควรจะต้อง เข้าแทรกแซงการทำสัญญาของคู่สัญญา หากเห็นว่า คู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองทาง เศรษฐกิจสูงกว่า ได้ใช้อำนาจดังกล่าวต่อคู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าในทางที่เป็นการแสวงหาประโยชน์โดยไม่เป็นธรรม โดยคู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองสูงกว่ามักจะใช้สัญญาสำเร็จรูปแสวงหาประโยชน์โดยไม่เป็นธรรมกับอีกฝ่ายหนึ่งโดยการผนวกข้อสัญญาที่ยกเว้นหรือจำกัดความรับผิด (Exemption Clauses) ของตนเข้าไปในสัญญา ซึ่งในบางกรณีคู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าไม่รู้ว่ามีข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดขณะ เข้าทำสัญญาหรืออาจจะไม่เข้าใจผลผูกพันทางกฎหมายที่แท้จริงของข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิด

สำหรับประเทศไทยนั้นถือหลักว่า บุคคลมีเสรีภาพในการทำสัญญาก่อผลผูกพันกันได้ ความความสมัครใจ จะได้ เปรียบเสีย เปรียบอย่างไรหากไม่ขัดต่อกฎหมายและความสงบ เรียบร้อยของประชาชนแล้ว กฎหมายไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว³⁷ ดังนี้ จะ เห็นว่ากฎหมายของ เรามิได้แยกความแตกต่างระหว่างสัญญาสำเร็จรูปกับสัญญาธรรมดาซึ่งคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายมีโอกาสที่จะ เจรจาต่อรองกันได้เสมอมา โดยศาลไทยใช้หลักการตีความสัญญา เช่นเดียวกับศาลเยอรมันคือ สัญญานั้นให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย ตามมาตรา 368 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งตรงกับมาตรา 157 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งของประกาศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ดังนั้นจึงดูเสมือนว่า บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 368 เปิดช่องให้ศาลนำความคิดว่าด้วยความสุจริตมาเป็นหลักในการควบคุมสัญญาสำเร็จรูปได้ แต่อย่างไรก็ตามการที่บทบัญญัติมาตรานี้บัญญัติไว้แค่เพียงว่า "สัญญานั้นท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริตโดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย" นั้น ไม่อาจนำมาใช้บังคับกับข้อกำหนดของสัญญาที่มีความหมายแน่นอนชัด เจนไม่จำเป็นต้องตีความ และไม่ขัดต่อ มาตรา 113 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งบัญญัติว่า "การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายก็ดี เป็นการพันวิสัยก็ดี เป็นการขัดขวางต่อความสงบ เรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ดี การนั้นท่านว่าเป็นโมฆกรรม" แม้ข้อกำหนดของสัญญาข้อนั้นจะไม่เป็นธรรมและไม่เป็นที่พึงปรารถนาก็ตาม จึงนับว่าข้อเสียอีกประการหนึ่งในการที่จะควบคุมสัญญาสำเร็จรูปของไทย

³⁷ สักดิ์ สนองชาติ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา

ดังนั้น หลัก เรื่อง เสรีภาพในการทำสัญญาเน้นหาใช้หลักที่ถูกต้อง เสมอไปในทุกกรณีไม่
เพราะหลักดังกล่าวอาจนำมาซึ่งความไม่เป็นธรรมในสังคม ดัง เช่นกรณีสัญญาสำเร็จรูป
(Standard Contract) ดังนั้น ศาลและฝ่ายนิติบัญญัติจึงควรสร้างหลัก เกณฑ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น
ขึ้นมาเพื่อควบคุมและจำกัดขอบ เขตการแสวงหาประโยชน์จากหลักกฎหมายดังกล่าวให้มากที่สุด
เท่าที่จะทำได้ โดยที่ศาลและฝ่ายนิติบัญญัติไม่ควรเข้าไปแทรกแซงการทำสัญญาของคู่สัญญาในการ
แสวงหาประโยชน์จากข้อยก เว้นและจำกัดความรับผิดชอบในทุกกรณี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย